

PROJEKAT:

„EDUKACIJA – RELIGIJA - TOLERANCIJA“

”Ovaj proizvod je omogućen od Odjela za edukaciju i kulturu američke vlade, a za implementaciju projekta zadužen je IREX. Ni jedna od ovih organizacija nije odgovorna za iznesena mišljenja i komentare.”

Samo za internu upotrebu !

Visoko 2008.

Uvodna napomena:

Ova knjižica je nastala kao rezultat projekta „*EDUKACIJA – RELIGIJA – TOLERANCIJA*“ na kojem su radili profesori islamske Vjeronauke u Mješovitoj srednjoj školi „Hazim Šabanović“ -Visoko.

Mješovitu srednju školu "Hazim Šabanović" u Visokom pohađa oko 1200 učenika, od kojih većina pohađa i predmet islamske Vjeronauke (oko 1000 učenika).

Učenici (muslimani) kroz svoje školovanje imaju priliku da se upoznaju sa Islamom kao religijom, ali je njihovo poznavanje drugih religija i religijskih zajednica po našem mišljenju nedovoljno.

Nastavnim planom i programom islamskog Vjeronauka predviđene su i nastavne teme poput "Varijante kršćanskog učenja o Bogu", ali je to nedovoljno da bi se učenici adekvatno upoznali sa drugim Religijama.

Ovom knjižicom, mi profesori islamske Vjeronauke, očekujemo da će učenici povećati svoje znanja o drugim religijama, a samim time povećati i nivo tolerancije prema pripadnicima drugih religija.

Judaizam, Kršćanstvo i Islam imaju dovoljno zajedničkih elemenata koji sljedbenike ovih religija vode ka dijalogu i toleranciji, ali je svakako preduslov, za tako nešto, međusobno upoznavanje. Želimo naglasiti da smo pripremajući ovu knjižicu nastojali da o Judaizmu i Kršćanstvu pišemo što je moguće „istinitije“, i u tom smislu smo konsultirali više izvora. Ukoliko čitalac pronađe određene pogreške u interpretaciji religijskog učenja Judaizma ili Kršćanstva, neka nas ne „osuđuje“, jer smo imali najbolju namjeru, i spremni smo u eventualnom drugom izdanju ove knjižice uvažiti sve konstruktivne sugestije.

Realizatori projekta:

Gorak Haris

Đozić Ćamila

Omerdić Tarik

Dreca Husein

Povijest Judaizma

Povijest židova, i to njihova najranija, opisana je u Bibliji, posebno u Petoknjižju, poznatom kao Pet Mojsijevih knjiga ili Tora (Zakon).

Patrijarsi, Abraham, Izak i Jakov ¹ poštuju se kao osnivači židovskog naroda. Abraham je potomak Noinog² sina Sema čije je ime i korijen riječi „semit“. Tri svjetske monoteističke religije: judaizam, kršćanstvo i islam, su usko povezane upravo preko Abrahama, jer ga sve tri „svojataju“. Većina znanstvenika pretpostavlja da je Abraham živio između 2100. i 1500. godine pr. Krista. Smatra se da se rodio negdje uz granicu današnje Sirije i Turske, a najvjerojatnije u selu pod imenom Haran. Prema Knjizi postanka, Abraham je otišao iz Harana slušajući zapovijed Božijeg glasa. *„Idi iz zemlje svoje, iz zavičaja i doma očinskog, u krajeve koje ću ti pokazati“, reče glas. „Veliki ću narod od tebe učiniti, blagoslovit ću te, ime ću ti uzveličat, i sam ćeš biti blagoslov... sva plemena na Zemlji tobom će se blagosiljati“.* Bog mu je obećao potomstvo brojno poput zvijezda na nebu. Dva Abrahamova sina su bila posebno ugledna, Jišmael kojeg je rodila Hagara³ i Izak kojeg je rodila Sara. Jišmael će poslije postati slavan u tradiciji islama kao osnivač i utemeljitelj svetog grada muslimana – Mekka, kao i prorok od koga vodi porijeklo Muhammed a.s. osnivač prve islamske zajednice.

Od Abrahamovog sina Izaka vode porijeklo brojni proroci poput Jakova, Josipa, Mojsija, Salomona, Davida pa sve do Isusa.⁴

Abraham je zbog svojih monoteističkih ideja i gorljivih napada na višeboštvo, bio progнан od strane babilonskog kralja Nemruda, koga mnogi poistovjećuju sa

¹ U Kur'anu poznati kao Božiji poslanici Ibrahim a.s., Ishak a.s. i Jakub a.s.

² Nuh a.s.

³ Ismail a.s. i njegova majka Hadžera .

⁴ Ishak a.s, Jakub a.s., Jusuf a.s., Musa a.s., Sulejman a.s., Davud a.s. i Isa a.s.

velikim zakonodavcem Hamurabijem. Nakon progona Abraham se kretao po teritoriju današnje Palestine (Izraela), Egipta i Arabije, da bi na kraju umro i bio pokopan u palestinskom gradu Halilur-Rahman (Hebronu).

Izakov sin Jakov imao je dvanaest sinova koji su predstavljali dvanaest izraelskih plemena. Jakovu je sam Bog, za jednog ukazanja, promijenio ime u *Izrael*.⁵

Jakov i njegova porodica su se nakon burnog života i čestih selidbi napokon skrasili u Egiptu, gdje je njegov sin Josif⁶, nakon niza prepreka i patnji, postao ministar snabdijevanja i trgovine u vladi faraona sirijske kuće Hiksosa. Nakon što je sirijsku dinastiju Hiksosa smijenila egipatska faraonska dinastija, potomci Jakova (izraelćani), postali su njezine žrtve; njihove patnje i progoni trajali su oko tri stotine godina, posebno u vrijeme okrutnog faraona Ramzesa II koji je vladao Tebom od 1279. pa do 1213 godine pr. Kr. Ramzes je vladao u obilju pa je stoga imao i velike građevinske planove. Gradio je veličanstvene hramove i podizao nevjerovatne kipove štujući na taj način bogove i slaveći sebe, faraona kao da su jedno. Kako bi ostvario svoje ambiciozne građevinske zamisli, Ramzes je porobio na hiljade potomaka Jakova i njegovih sinova. Jedna isprava iz tog doba spominje ime *'pr* – što je skraćeno od *'a-pi-ru*. Bilo je to naziv za roba koji je morao vući kamenje za gradnju velikog prolaza. Egipatski naziv *'a-pi-ru* neki jezikoslovci povezuju s riječju *Ibrim*, što je korijen današnje riječi *Hebrej*.

U vrijeme Ramzesa II je najvjerojatnije živio jedan od najvećih židovskih praotaca - Mojsije⁷ koji je potomak proroka Jakova. O Mojsiju se govori da je pronađen kao novorođenče u košari među trstikom što raste u močvarnom dijelu rijeke Nil. Posvojila ga je faraonova kćer. Rođen je kao rob, ali je odrastao u kraljevskom domu. Mojsije je u Egiptu jednom prilikom ugledao faraonovog čovjeka kako tuče hebrejskog radnika te odluči spasiti jadnika. Prema Knjizi izlaska „*ubio je Egipćanina i sakrio ga u pijesak*“. Da bi izbjegao kaznu, Mojsije pobjegne u „*zemlju Midjan*“⁸ na sjeverozapadnom dijelu Arapskog poluotoka, uz Akabski zaljev. Tamo je živio kao pastir dok mu se Bog – Jahve nije ukazao. Prema Knjizi izlaska, Bog se ukaza Mojsiju „*u plamenu vatre gorućeg grma*“. Iz gorućeg grma

⁵ Kur'an Jevreje naziva Benu Israil-om, djecom Israilovom. Israil (Izrael) bijaše ime vjerovjesnika Jakuba a.s.

⁶ Jusuf a.s.

⁷ Musa a.s.

⁸ U zemlji Medjen je živio Šuajb a.s., a Musa a.s. je oženio jednu od njegovih kćeri.

Bog se obrati Mojsiju, predstavljajući se kao Abrahamov, Izakov i Jakovljev Bog : *„Vidio sam jade svog naroda u Egiptu... Zato sam sišao da ga izbavim iz šaka egipatskih i odvedem ga iz te zemlje u dobru i prostranu zemlju – zemlju kojom teče med i mlijeko.“* Prema Božjoj zapovijedi, Mojsije se vratio u Egipat kako bi Hebreje odveo u zemlju koja je već jednom obećana Abrahamu, a sada preko Mojsija i njegovim potomcima, *„djeci Izraela“*.

Bog je izabrao Mojsija da izvede Hebrejski narod iz egipatskog ropstva i da ih vodi kroz pustinju do Obećane zemlje (Kanaan). Oni su u tom izlasku upoznali Boga kao dobrostiva pomoćnika i zaštitnika te osjetili duboku zahvalnost prema njemu. Na brdu Sinaju Mojsije je primio od Boga deset zapovijedi koje su bile uklesane na dvjema kamenim pločama, *„Pločama zakona“*. Cijeli hebrejski narod obvezao se na savez s Bogom i prihvatio deset božjih zapovijedi. Zahvaljujući tomu Mojsije je od dvanaest plamena stvorio jedan narod koji je tijekom četrdeset godina u pustinji preživio zahvaljujući Božjoj zaštiti. Lutanje pustinjom bila je svojevrsna kazna jevrejima koji su odbili poslušnost Mojsiju i Aronu⁹ jer nisu željeli da se sukobe sa Amalečanima, arapskim domorodačkim stanovništvom, koje im je zatvorilo prolaz do Obećane zemlje – Kanaan. Iako je predvodio put, Mojsije nikada nije ušao u zemlju obećanu Izraelcima.

Ulazak Izraelaca u zemlju Kanaan odvijao se postupno, između 1550. i 1200. godine pr. Kr. Pri tome su se Izraelci morali sukobljavati sa lokalnim stanovništvom i rušiti jake utvrde na njihovom putu. U Tori se opisuje rušenje legendarnih zidina grada Jerihona. Bog je izdvojio Jošuu¹⁰ da vodi Izraelce nakon Mojsijeve smrti. *“Evo, predajem ti u ruke Jerihon i kralja njegova s ratnicima”,* reče Svevišnji Jošui. *“Svi vi ratnici obidite oko grada jedan put na dan. Tako činite šest dana. A sedam svećanika neka nose pred Kovčegom sedam truba od ovnujskih rogova.”*

U početku dolaska u Kanaan za židovski narod su od velike važnosti bili suci i proroci, kasnije je hebrejski narod odlučio imati kralja kao i okolni narodi. Tako je prorok Samuel izabrao Šaula za kralja, a kad je on razočarao Boga, Šaul je izabrao Davida. David (1015-975 g. pr. Kr.) je od Jeruzalema napravio glavi grad

⁹ Aron je Harun a.s. brat Musa a.s.

¹⁰ Jušea ibn Nuun.

kraljevstva, a njegov sin Salomon u Jeruzalemu je izgradio Sveti hram u koji je sklonio Kovčeg Saveza. Hram je postao središte religioznog života Izraela.

Međutim, slava Salomonova Jeruzalema nestala je zajedno s njim. Plemenske različitosti podijelile su narod i nastala su dva kraljevstva: Izrael na sjeveru te Judeja na jugu. Ovo je bilo vrijeme proroka, često običnih pastira ili ratara, nadahnutih Bogom, koji su poticali vladare i narod na poštivanje Božjih zapovijedi i upozoravali na posljedice ponašanja koje nije bilo u skladu s božjim zapovijedima.

Jeremija, mladi svećenikov sin koji je odrastao u blizini Jeruzalema, osjetio je nadolazeću propast Izraela, i vidio ju kao kaznu za one koji nisu štovali Boga. Kazna je stigla u vidu uništenja Jeruzalema i Hrama od strane babilonskog kralja Nabukodonozora 586. godine pr. Kr. Hiljade Izraelaca zarobljene su i odvedene u Babilon. Sedamdeset godina su Izraelci živjeli u progonstvu. Svoju su zemlju sada zvali Jehud, što je naziv na aramejskom, jeziku njihovih tlačitelja. Sebe su od tada nazivali Jehudim, Židovi, ujedinjeni u svom vjerovanju u Boga, u svoje povijesno lutanje i viziju o obećanoj zemlji.

Nakon što je perzijski kralj Kir osvojio vlast u Babilonu jevrejima je bilo dozvoljeno da se vrate u svoju domovinu (Jeruzalem).

Godine 538. pr. Kr. pojedini su se židovi počeli vraćati u Jeruzalem i počeli su raditi na obnovi svog grada, Hrama i naroda. Najznačajniju ulogu u obnovi Hrama u to doba su imali proroci Ezra¹¹ i Nehemija. Ezra je također pridonio i sveopćoj vjerskoj obnovi, reformirao je svećenstvo i uveo je neke izmjene tako da židovstvo ne bude religija usko vezana uz Hram. Oni koji su ostali u Babilonu formirali su značajnu zajednicu židova koja će postati veliko središte židovskog znanja u trećem stoljeću pr. Kr.

Kako je Palestina bila na raskršću Istoka i Zapada, sa usponom neke od tadašnjih sila uslijedilo bi i osvajanje Palestine, a za izraelćane je to značilo novo progonstvo i raseljavanje. Kao osvajači Palestine su se smjenjivali Perzijanci, Egipćani i Rimljani.

Herod Veliki, vladar Palestine, je ostao zapamćen u historiji po tome što je obnovio Hram u Jeruzalemu, i taj period se naziva period Drugog Hrama, a

¹¹ Uzeir a.s.

podignut je upravo na mjestu na kojem je stajao Salomonov Hram. Iako je Herod ponovo podigao Hram, određene skupine židova su se ipak bunile protiv rimske vlasti. Za vrijeme cara Kaligule (37-41. g.n.e.) došlo je do nemira koji je izazvala njegova naredba da ga svi njegovi podanici poštuju i da se njegov kip postavi u Hramu. Sukobi između rimskih prokuratora i naroda bivao je sve veći. Početni uspjeh židovske pobune, koju su vodili židovi zvani *zeloti* (*pobunjenik na grčkom*), završio je velikim porazom. Jeruzalem je osvojen a rimski vojskovođa Tit je 70. g.n.e. razorio i uništio cijeli grad i Hram. Jedan dio gradskih zidina (*Kotel ha-*

Ma'aravi – zapadni zid ili Zid plača) kojeg su Rimljani ostavili nedirnutog stoji i danas i za brojne židovske hodočasnike je najsvetije mjesto u Jeruzalemu.

Nakon rušenja Drugog Hrama i propasti jevrejskog carstva, mnogi židovi potražili su spas u tuđini i tako se raselili po cijelom svijetu. Stvaraju se dijaspore ili jevrejski

galuti.

Židovi koji su živjeli u srednjoj Evropi nazvali su se Aškenazi (hebrejski izraz za Njemačku je *“aškenazi”*). Jezik Aškenaza je *jidiš*, mješavina hebrejskog i njemačkog, koji se razvio u Njemačkoj između IX. i XI. stoljeća.

Oni koji su, nakon osnivanja muslimanske države u Španiji, pronašli utočište kod muslimana, nazvali su se Sefardi (na hebrejskom *“sefarad”* znači Španija). Jezik sefardskih jevreja se naziva *ladino* i nastao je kao mješavina španjolskog i hebrejskog jezika.

Godine 1492. Kraljevski par Ferdinand i Izabela iz Španije su protjerali sve nekršćane (muslimane i jevreje). Većina protjeranih židova je utočište ponovo pronašlo u muslimanskom Osmanskom Carstvu, a najveći dio njih se, stoljeće nakon progona, nastanilo u Bosni. U historijskim izvorima označavaju se tri godine kao vrijeme dolaska prvih Jevreja u Sarajevo: 1541 g., 1551 g. i 1565 g.

Na prelazu iz XIX. u XX. stoljeće prisustvo antisemitizma u evropskoj kulturi potaknuo je novi talas progona i iseljavanja jevreja iz Evrope. Theodor Herzl bečki novinar je usljed pojačanog prisustva antisemitizma u Evropi počeo vjerovati da je jedini način za potpunu slobodu, jednakost i dostojanstvo Židova njihov povratak u drevnu zemlju Sion (Cion). Nakon što je 1896 godine objavljen

njegov manifest *Židovska država*, sljedeće godine je Cionistički kongres u Bazelu u Švicarskoj prihvatio zamisao o njezinu stvaranju.

Uz potporu cionističkih organizacija, Židovi iz Rusije i Rumunije počeli su se iseljavati u Palestinu. Do 1939. godine u Palestini je živjelo pola milijuna Židova. Međutim, od kraja XIX. stoljeća više se Židova doselilo u Sjevernu Ameriku nego u Palestinu. Procjenjuje se da je između 1881. i 1931. godine približno tri milijuna Židova napustilo Evropu, a najveći dio ih je otišao u Ameriku. U povijesti, najstravičnije progonstvo Židova bilo je za vrijeme Drugog svjetskog rata kada je 6 milijuna Židova sustavno ubijeno, a organizirao ga je Hitler i nacistički režim u Njemačkoj i svim evropskim okupiranim zemljama. Evropski Židovi gotovo da su prestali da postoje. Trećina svih Židova na svijetu bila je ubijena i taj strašni zločin je danas poznat pod nazivom Holokaust.

1948. godine odmah po prestanku britanske uprave nad teritorijem Palestine osnovana je država Izrael u kojoj danas živi više od 4 milijuna Židova. Gotovo 6 milijuna Židova živi u SAD-u, a oko 4,5 milijuna u Europi.

Sveto pismo Jevreja

*TORA*¹² ("Petoknjižje")

Jevrejsko Sveto pismo naziva se *Torah nevi'im we ketuwim* ili skraćeno *Tanah*.

Tora je dio Tanaha, što je hebrejski naziv za Stari zavjet. Tanah je skraćenica od početnih slova njegovih sastavnica: Tora – *Zakon*; Neviim – *proroci*; i Ketuvim – *spisi* (glas "k" se izgovara kao grleni glas "h").

Jevrejski Stari zavjet (Tanah) ima 24 knjige i podijeljen je u tri grupe. Tora je nauk koji treba slijediti, a sadrži pet knjiga: Knjigu postanka (Bereshit – Genesis), Knjigu Izlaska (Shemat – Exodus), Levitski zakonik (Vayikra – Levitus), Knjigu brojeva (Ve-Midbar – Numeri) i Ponovljeni zakon (Devarim – Deuternomium). Iz tog razloga se Tora naziva i Petoknjižje. Tu nalazimo spise o početku svijeta, o

¹² U islamu se Objava dostavljena Musa a.s. naziva Tevrat

događajima osnivanja Izraela, zatim događaje koje je narod Izraela prošao pod Mojsijevim vodstvom. No, Tora je sa svojim mnogobrojnim porukama, od kojih su središnje Deset Božjih zapovijedi i pravila ljubavi prema Bogu i prema bližnjem, više od povijesti i zakona. Tora je najosnovniji dio Starog zavjeta. Čita se u sinagogi na hebrejskom, svako jutro, za vrijeme šabata i svetkovina, na rukom pisanu svitku. U dijelu Neviim predstavljaju se prvi proroci koji donose povijest Izraela od osvajanja Kanaana do uništenja prvog Hrama u Jeruzalemu i posljednji proroci „među kojima su tri „velika“ (Izajia, Jeremija, Ezekiel) i dvanaest „malih“ (među njima Amos i Jona), koji posebno obrađuju moralni sadržaj božanske poruke. Spisi Ketuvim vrlo su raznoliki i sadrže psalme, maksime, povijesne zbirke i razmišljanja o životnim problemima.

Kritičko tumačenje Biblije, koje se naročito razvilo u vrijeme prosvjetiteljstva (17. i 18. St.), otkrilo je da Tora potiče iz šest izvora i da je to uzrok njezine mjestimične neusklađenosti i protivurječnosti. Prvi izvor su ostaci stare narodne književnosti, a ostale izvore čine različite grupe unutar jevrejske zajednice : *elohisti* – koji su Boga nazivali Elohimom, pisci koji su, u 8. st. p. n. e., nakon pada prijestonice Izraela Samarije, pobjegli u Judeju (današnji Quds ili Jerusalem) i tu nastavili pisati i dorađivati Mojsijeve knjige; *jahvisti* – koji su Boga nazivali Jahveom i koji su radili na ovim knjigama u Judeji u periodu između 10. i 8. st.; *deuteronomisti* koji su napisali Ponovljeni zakon nakon što su Mojsijevi zakoni, u vrijeme kralja Jošije (7. st.), bili ponovo pronađeni prilikom prepravki Hrama; *svećanici* – koji su napisali dio koji se odnosi na propise (kodeks) o svećanicima; i *soferi* – učeni ljudi ili „pismoznanci“ koji su dali konačan tekst Tore nakon povratka iz babilonskog ropstva (568.-536.)

Čitanje Mojsijevih knjiga u sinagogi bilo je tradicionalno i prije babilonskog ropstva. Sada će se svetim smatrati samo one knjige, koje *soferim*, poznavaoци Pisma, i kasnije *rabini*, naročito učeni ljudi, odobre da se čitaju u sinagogi. Tako je u 6. st. p.n.e. došlo do kanonizacije Tore i drugih knjiga Tanaha. Tora je – radi bogoslužjenja u sinagogi – podijeljena na 54 *paraša*, odjeljka: svake subote čita se po jedan tokom cijele godine.

Soferim su kasnije u tu službu dodali i knjige proroka, a ostali sveti spisi su se pobožno čitali samo u povodu praznika.

TALMUD

Drugi izvor židovstva, koji će se odvojiti od Starog zavjeta i bez koga se ne može primjenjivati Tora, naziva se *Talmud* („znanje stečeno učenjem“). To je zbirka komentara Tore koja je nastajala nekoliko stoljeća, počev od perioda Drugog hrama pa sve do 500. g.n e.

Tora se tumačila usmeno, prenoseći se s koljena na koljeno. *Usmeni nauk* se stoljećima predavao i izučavao opetovanjem, ponavljanjem, te je tako hebrejski glagol *šana* (opetovanje, ponavljanje), vremenom dobio i smisao „učiti“, a zbornik zapisanih usmenih tumačenja Nauka – Tore naziva se *Mišna* (Učenje, ponavljanje). Sređivanju i zapisivanju *usmenog nauka* pristupilo se nakon rušenja Jeruzalema, u gradiću Jamni, kamo se preselio sanhedrin (sinod) 70. godine. Uređivanje Mišne je započeo član sanhedrina, rabin Johanan ben Zakaj, a četiri naraštaja kasnije (oko 200. godine) završio rabin Jehuda Hanasi. Taj sakupljeni i zapisani usmeni nauk će postati Mišna. Mišna uz pravne i obredne propise, koji se nazivaju *halaha*, zakon (od hebr. HLH, „ići, hodati“, dakle ono što je uhodano), sadrži i *hagadu* (od hebr. HGD, „pričati, kazivati“) pripovjedačko legendarni dio. Osnovna namjena hagade nije da priča već da pouči. Hagadička priča postavlja slušaoca usred događaja. Hagada je pripovjedačkim i drugom književnim elementima (pripovjetke, priče, izreke, poslovice, aforizmi, basne, anegdote itd.) nastojala da narod učini prijemčivim za propise i zakone koji se nalaze u halahi. Halaha je, može se reći, imala organizatorski, hagada agitatorski zadatak, prva je život normirala a druga narod odgajala u duhu tih normi.

Uporedo sa zapisivanjem usmene predaje Mišne, nastajala su nova, još brojnija tumačenja same Mišne, a zbirka tih tumačenja nazvana je *Gemara*¹³(upotpunjavanje).

Mišna i Gemara zajedno čine Talmud („znanje stečeno učenjem“). Stari zavjet, kojeg jevrejski teolozi nazivaju Tanah, čini svetu knjigu. Uporedo sa Starim

¹³ *Gemara* (od aramejskog GMR, „učiti iz nečega“)

zavjetom, Talmud ima značajnu ulogu kod Jevreja jer predstavlja osnovni pisani religijski autoritet iz kojeg teolozi crpe građu za svoju religijsku aktivnost. Taj višetomni zbornik, koji ima više od dva i po miliona riječi, predstavlja zbirkku komentara i skup vjerskih i etičkih učenja, ritualnih pravila i sl. Postoje dva Talmuda: *Jeruzalemski* (*Talmud Jerušalmi*) završen oko 450. g.n.e., i *Babilonski* (*Talmud Bavli*) završen oko 550.g.n.e.. Oba Talmuda sastavili su *amoraimi* (učitelji), i za ortodoksne Jevreje su sveti, i po svome autoritetu stoje odmah iza Tore. Stil Talmuda je nešto preopširan, sitničav, ali istovremeno oštrouman i dijalektičan. Talmud je raspoređen, prema podjeli Mišne, na šest redova (*s'darim*) : *Z'raim* (usjevi), zakoni i propisi o poljoprivredi; *Moed* (blagdan) o praznicima i svetkovanju subote – *šabat*; *Našim* (žene) o bračnom pravu; *M'zikin* (štete) o privatnom i krivičnom pravu; *Kodašim* (svetinje) o kultu prinošenja žrtava i o drugim vjerskim obredima; *T'horot* (čistoće) o čistoći, higijeni i obrednoj nečistoći.

ZOHAR

U muslimanskoj Španiji Jevreji su razvili tradiciju mističnog tumačenja svetih tekstova i knjiga mudraca: Talmuda i Knjige postanka. Ta se tradicija, u kojoj se izučavaju mistička značenja slova hebrejske abecede, naziva **Kabala**. (hebrejska riječ *Kabala* znači *primati*). Najvažnije djelo Kabale je **Zohar** (*Knjiga zračenja ili Knjiga sjaja*), "Talmud jevrejskog misticizma", nastalo u Španiji u 13. stoljeću. Postoji određena dilema oko autorstva ove knjige, tj. da li je ona knjiga koju je napisao jedan autor ili je nastala u dužem vremenskom periodu od strane više autora. Nije pouzdano utvrđeno da li je Moše de Leon koji je živio u Gvadalahari u sjevernoj Španiji u XIV. stoljeću, napisao Zohar, ili ga je jednostavno pronašao kao davno izgubljen tekst pripisan utjecajnom rabinu Šimunu Bar Johaju iz II. stoljeća.

Hebrejski jezik za kabaliste je šifriran, tajan, koji sadrži ključ duhovne naravi svijeta i Boga. Biblija u svojim slovima krije ključ tajna svijeta. Tako npr. zbroj slova *EHAD*, (jedinstvo), čini 13, i odgovara zbroju slova riječi *AHABA* (ljubav),

koji također čini 13. Zbroj *jedinstva* (13) i *ljubavi* (13) jednak je zbroju slova Tetragama *JHWH* iz kojeg se isčitava Ime Boga (26). Bog je, dakle, red jedinstva i ljubavi.

Vjerovanje jevreja

Jevreji vjeruju da je Bog Jedan, i da je u biti transcendentan i neograničen. Ovo su dvije značajke koje Ga definiraju u Bibliji. *JHWH*, koje jevreji čitaju kao *Adonai*, je ime Njegovo, koje za jevreje ima sakralni (sveti) značaj. Ovo ime potječe od hebrejskog glagola *HJH*, što znači *biti*. Bog je bivstveno onaj koji je bio, koji jest, koji će biti, i koji čini biti. To sveto ime moglo je biti izgovoreno samo jedan put u godini, od velikog svećenika, na dan Velikog Oproštenja (Jom Kipur). Poslije propasti Hrama 70. godine., pravi se izgovor Tetragama (*JHWH*) izgubio, i nema nade da će se pouzdano pronaći. U Izraelu, tetragram se čita i vokalizira Adonai, Gospodin, pa se po tome u kršćanskom svijetu zabunom dugo čitalo Jehova, do kojeg je čitanja došlo umetanjem samoglasnika iz Adonai među suglasnike JHWH. Sadašnje uobičajeno čitanje tog imena, Jahve, kritička je pretpostavka, nažalost, neprovjerljiva. Pored ovog "neizrecivog" imena u jevrejskim svetim spisima se koriste i brojna druga imena za Boga: "El" – božanstvo, ime koje izražava njegovu silu i posebnost njegove božanske naravi ; "Elohim" – Svemogući; "El-Šadaj" – Svesilni; "Adonai Cebaot" – Gospod nad vojskama; "El-Olam" – Bog vječni; "El-Elion" – Bog Svevišnji; "El-Roi" – Svevidi Bog itd.

Iz poštovanja prema njegovoj svetosti izraelski narod ne izgovara ime Božje. Kad se čita Sveto pismo, objavljeno se Ime zamjenjuje božanskim naslovom "Gospodin" (Adonai, u grčkom Kyrios).

Suštinu jevrejskog vjerovanja je najbolje izrazio najveći jevrejski filozof i rabin Moše ben Majmon (1135. – 1204.), poznatiji kao Majmonides. On je u svom poznatom djelu *Vodič za zbunjene* iznio trinaest načela jevrejske vjere:

1. *Bog je tvorac svijeta;*
2. *On je jedini;*
3. *On nema tijela niti tjelesni oblik;*

4. *On je vječit;*
5. *Samo Njega treba prizivati;*
6. *Sve riječi jevrejskih proroka su istinite;*
7. *Mojsijeva Tora je istinita;*
8. *Toru je sam Bog dao preko Mojsija;*
9. *Tora nikad neće biti zamijenjena drugim učenjem;*
10. *Bog poznaje sve postupke i misli ljudske;*
11. *On nagrađuje ljude za dobra djela, a kažnjava ih za zla;*
12. *Jednog će dana doći Mesija kojeg treba stalno očekivati;*
13. *Mrtvi će jednog dana oživjeti.*

Ovih trinaest dogmi čitaju se još i danas u mnogim sinagogama poslije jutarnje molitve i sve počinje riječima „Ani Maamin“ – „Vjerujem“.

Pobožni Jevrej voli Boga svim svojim srcem i tu pokornost izražava na dva suštinska načina: čitanjem molitve *Šema* svakog jutra i večeri i ispunjavanjem 613 propisa (micvota) iz Tore. *Šema* je prva molitva koju Židov nauči kao dijete, a i zadnja koju treba da izgovori u samrtničkom uzdahu. *Šema* glasi: „Š'ma Izrael Adonai Elohehu Adonai Ehod!...“ što znači : „Čuj Izraele, Gospodin Bog naš Gospodin je jedini! Zato ljubi Gospodina, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom!“

Iako se mnogi Židovi više ne pridržavaju strogo svih 613 propisa Tore, ortodoksni Židovi ih ispunjavaju do najsitnijih pojedinosti. Uživaju u pokoravanju volji Božjoj i u tim radnjama nalaze značenje koje površnom promatraču nije razumljivo. Iz 613 zapovjedi proizlaze središnja pravila moderne židovske religije. Ove zapovjedi sežu od moralnih (nikoga ne uvrijedi riječju, budi pravedan sudac, ljubi bližnjeg) preko praktičnih (ne sij različita sjemeni u istom polju) do milosrdnih (ne ubiri grožđe ili masline koje su pale na zemlju ili koje leže u kraju polja niti skupljaj rasuto žito nego ga ostavljaj siromašnim).

Propisi iz Tore odnose se na sva područja iz svakodnevnog života, a najjezgrovitije ih sažimaju Deset zapovjedi iz Starog zavjeta:

1. *„Nemoj imati drugih bogova izvan mene! “*

2. „Ne izgovaraj uzalud ime Gospodina, Boga svoga! “
3. „Sjeti se da svetkuješ dan subotni“
4. „Poštuj oca svoga i majku svoju, da imadneš dug život na zemlji koju ti da Gospodin, Bog tvoj“
5. „Ne ubij! “
6. „Ne učini preljuba! “
7. „Ne ukradi! “
8. „Ne svedoči lažno na bližnjeg svoga! “
9. „Ne poželi... išta što pripada bližnjem tvome“
10. „Ne poželi žene bližnjeg svoga! “

Svetišta, hram i sinagoga

Za patrijarhe Abrahama, Izaka i Jakova se veže osnivanje nekoliko svetišta po zemlji koja se onda zvala Kenaan. Ta su svetišta obično obilježavala mjesto gdje se Bog očitovao patrijarsima. Takva su svetišta bila *Šekem, Betel, Mamre, Beer-Šeba, Gilgal, Šilo, Mispa, Ofra, Dan i Jeruzalem*.

Posebnu svetost je imalo prenosivo svetište – tabernakul ili Kovčeg saveza koji je prvobitno čuvan u Šatoru. Kovčeg saveza se na hebrejskom zvao *'aron has'dut* (Kovčeg *svjedočanstva*) i u sebi je čuvao dvije „ploče *svjedočanstva*“ na kojima je bio napisan *Dekalog*. Sam Bog je uputio Mojsija kako da načini tabernakul. Kovčeg je bio neka vrsta sanduka napravljen od akacije, u dimenzijama 120x75x120 cm. Bio je obložen zlatom izvana i snabdjeven karikama kroz koje su se mogle provući motke prilikom prenošenja. S gornje strane bila je obloga od zlata zvana *kapporet*. Na svakom kraju kaporeta stajao je kerub zakriljujući ga ispruženim krilima. Kovčeg je bio središte izraelskog bogoštovlja u vrijeme lutanja kroz pustinju, smatran je mjestom božanske prisutnosti i nekom vrstom arhiva u kojem se čuvao Zakon. Posljednje poznato mjesto na kojem je čuvan Kovčeg saveza je hram kojeg je izgradio Salomon u Jeruzalemu.

Salomonov hram

Gradnja Salomonovog hrama je trajala skoro sedam godina. Hram je imao tri dijela: ulaz ili predvorje, hekal (palača ili hram) koji je kasnije nazvan Svetim mjestom ili Svetištem i debir (pozadinska prostorija) koji je kasnije nazvan Svetinjom nad Svetinjama. Najsakralniji dio bila je Svetinja nad Svetinjama (Kodeš Kodašim) u kojem je bio smješten Kovčeg saveza a blizu njega ili na njemu bila su dva drvena kerubina presvučena zlatom koji su raširenim krilima dopirali od zida do zida. Prostorija za tabernakul bila je duga, široka i visoka po 10 metara, savršena kocka. U hekalu ili svetištu bio je žrtvenik za paljenje tamjana, stol za izložene kruhove i deset svijećnjaka. U dvorištu pred hramom s jedne strane ulaznih stepenica bio je brončani oltar, a na suprotnoj strani bilo je brončano „more“. Bio je to prostrani perionik koji je počivao na leđima dvanaest bikovskih kipova. Svećenici su upotrebljavali to „more“ za svoja ritualna pranja.

Hram je igrao važnu ulogu u životu Izraela, jer se prvenstveno smatrao Božjom kućom usred Božjeg naroda. Prilikom unošenja Kovčega u novosagrađeni Salomonov hram Bog je simbolično uzeo hram u posjed jer je „oblak ispunio hram u znak Božje prisutnosti“.

Sinagoga

Sinagoga se ne spominje u starozavjetnim tekstovima. Postoje različita mišljenja kada su se sinagoge pojavile. Naziv je grčkog porijekla (Syn = zajedno; agein =

u nazivu bile su to kuće i mjesta sastajanja gdje su se u nego na molitvu, pobožno čitanje, razmatranje i tno potiče iz doba kada su Jevreji bili prognanici u io dobila na važnosti – zbog očuvanja i razvoja judaizma 70. godine n.e.. Jevreji sinagogu ne posjećuju svaki dan već što češće. Svaki od njih pripada nekoj sinagogi. Njeno najistaknutije obilježje je kovčeg okrenut prema Jerusalemu. Kovčeg sadrži svitke Zakona na hebrejskom jeziku. U sredini se nalazi propovjedaonica s koje se predvodi

bogoslužje i čita Zakon. U toku bogoslužja vjernici stavljaju kape (*jarmulk* na jidiš jeziku ili *kipa* na hebrejskom) na glave, što je znak pokornosti Bogu. Bogoslužje vodi pjevač, hazan, a ne rabin. Rabinove dužnosti su da upućuje u vjeru i donosi odluke vezane za jevrejska pravna pitanja.

Obredi i običaji

Rođenje, Bar Micva, vjenčanje i smrt

Prema ortodoksnom židovskom zakonu, Židov je onaj koga je rodila majka Židovka. U Izraelu nije moguće sklopiti građanski brak. Čak i ateisti moraju izaći pred rabina. Prema zakonu muškarac koji nije Židov i žena Židovka imat će židovsku djecu. U suprotnom slučaju, djeca neće pripadati „izabranom narodu“.

Osam dana nakon rođenja, dječaka obrezuje *mohel*, osoba izučena samo za tu zadaću, u obredu koji se zove *brit mila*, hebrejski savez obrezivanja. Dječak tada dobije hebrejsko ime koje će upotrijebiti na *Bar Micva*, vjenčanju i na nadgrobnom spomeniku. Za vjerski odgoj odgovorna je majka. U početnoj sinagoškoj školi jevrejska djeca uče hebrejski jezik i slušaju

nastavu iz vjerskih knjiga. U trinaestoj godini dječak postaje „sin zapovijesti“, *Bar Micva*. U subotu nakon trinaestog rođendana prvi put čita Toru za vrijeme bogoslužja u sinagogi. Od tog trenutka on se smatra odgovornom osobom, tj. osobom koja je dosegla religioznu i pravnu zrelost. Jevrejke postaju *Bat Micva* odmah nakon što napune dvanaest godina. Posebna proslava za djevojčice (*Bat Micva*) uveden je u 19. st.n.e.

Kod jevreja brak se smatra svetim savezom. Za vjenčanje se traži pristanak obje strane te pisani dokument (*ketuba*) u kojemu se ističu vjerske, društvene i finansijske obaveze obiju strana, koje moraju potpisati dva svjedoka. Svečanost počinje ukrašavanjem mladenke kad je mladoženja prekrije velom. Mladenka obilazi mladoženju sedam puta prisjećajući se kako je Salomon posvetio Hram. Time odrješuje budućeg muža svih grijeha te ga posvećuje sebi. Obred može predvoditi rabin ili bilo koji učen čovjek: on recitira drevni blagoslov ili posvetu

nad prvom čašom vina iz koje piju mladenci. Mladoženje stavlja prsten na mladenkin prst govoreći na hebrejskom : „Posvećujem te sebi ovim prstenom prema zakonu Mojsija i Izraela“. Potom se čita ketuba, nakon nje slijedi sedam blagoslova braka te se ispija druga čaša. Svečanost završava nakon što mladoženja razbije čašu simbolizirajući uništenje Hrama, te talmudsku tradiciju koja kaže da i u najsretnijim trenucima postoji određen razlog za tugu. U slučaju rastave, muž ženi predaje dokument kojim je oslobađa svih bračnih dužnosti. Kada umire, smrtnik ili oni koji su tu prisutni mole *Šemu*. U trenutku smrti prisutni, u znak žalosti, načine malu poderotinu na svojoj odjeći. Mrtvi se za ukop pripremaju brzo i jednostavno jer stari židovski zakoni mrtva tijela smatraju nečistim. Sahrana se obavlja po mogućnosti u roku od 24 sata po smrti. Nema

posebnih molitvi za mrtve. Sin ima obavezu da moli *Kadiš*, (molitva koja slavi Boga i podsjeća žive da Bog osjeća njihovu tugu) za pokojnog roditelja. Sedam dana po smrti traje žalost nazvana *Šiva*. Ukućani sjede na niskim stolicama ili na podu. Na godišnjicu smrti roditelja djeca pale svijeću i izgovaraju *Kadiš* na kraju bogoslužja u sinagogi.

Molitva

Kao i sve monoteističke religije i jevrejska religija pridaje poseban značaj molitvi. Molitva se sastoji od ispovijedanja vjere, slavlja, molbe i zahvalnosti upućene jednom Bogu. Za javnu molitvu neophodan je kvorum od deset Jevreja

muškaraca starijih od 13 godina. Pobožni Jevrej moli se tri puta dnevno: ujutru, poslije podne i navečer, kod kuće ili u sinagogi. Glavna molitva je *Šema*, koja zbog svog naglašavanja Božje jednosti se smatra nekom vrstom jevrejskog „ispovijedanja vjere“. Jezik molitve je hebrejski uz nešto aramejskog. Dok se Jevrej moli, pokriva glavu običnim šešikom ili kapicom. Ujutro nosi molitveni šal (*talit*), koji ima rese ili ukrase na sva četiri ugla. Po tradiciji sve se molitve izriču licem okrenutim ka Jeruzalemu. Radnim danom može se staviti i molitveno remenje zvano *tefelin*. To su crne kožne kutijice koje sadržavaju odlomke iz Svetog pisma, a pričvršćene su za čelo i/li lijevo rame.

Tradicija je kod Jevreja da vjernik na ulaznim vratima svoje kuće ima obješenu malu kutiju, tkz. *Mezuzah*. To je specijalna rolnica oblika olovke u čijoj šupljini se nalazi svitak sa tekstom deset Božjih zapovjedi ili nekim izvodom iz Tore. Svitak je smješten u drvenu ili metalnu kutijicu i pričvršćen za gornji dio desne vratnice glavnih vrata. Slične *mezuze* pričvršćene su na dovratnicima svake sobe za boravak u kući, kao i u hotelskim sobama.

Košer hrana

U židovskom domu se mogu jesti samo određene vrste mesa. Postoji čitav niz ograničenja u vezi s uzimanjem ribe, pernate živine i životinja. Neke vrste se smatraju nečistim i nisu dopuštene ni pod kakvim uvjetima. Uopćeno govoreći, životinje moraju imati razdvojene papke i moraju preživati da bi bile dopuštene. Ribe moraju imati peraja i krljušti. Među dozvoljenim su janjetina, govedina i piletina, a svinjetina, školjke i rakovi su zabranjeni. Čim se životinja zakolje, mora se sve učiniti da se odstrani sva krv prije nego što se meso može jesti. Nakon što je životinja pravilno zaklana, meso se mora namočiti u hladnu nasoljenu vodu. To se popularno naziva „*košerovanje*“ i traje oko jedan sat, nakon čega se meso ispira u hladnoj vodi, da bi se odstranila sva krv koja je ostala. Meso i mliječni proizvodi ne smiju se posluživati u istom obroku. Ako se jede meso, ne smije biti maslaca na hljebu ili mlijeka u kahvi. Oni koji se toga strogo pridržavaju obično imaju odvojene tanjire, posuđe i pribor za jelo, za svaku vrstu hrane. Da bi se izbjegla svaka mogućnost miješanja mesa sa mlijekom, tradicionalne židovske domaćice upotrebljavaju dvije garniture suđa; za svaku hranu pojedinačno (u židovskim hotelima postoje i dvije kuhinje). Po tradiciji mora proći jedan duži period vremena – od jednog do šest sati, zavisi od običaja – prije nego što se nakon mesa može uzeti mlijeko ili mliječni proizvod. Kršenje ovih pravila dopušteno je samo ukoliko je zdravlje u pitanju. Prije svakog obroka izgovara se tradicionalni blagoslov, a najčešće riječi su : „*Blagoslovljen budi Gospodine, Bože naš, Kralju Svevišnji koji daješ zemlji da rodi hljeb*“.

Blagdani

Židovski kalendar započinje simboličnim datumom stvaranja svijeta (2008. je tako 5768.jevrejska godina), a prvi je blagdan Nova godina - *Roš Hašana*. Ta svečanost govori o Božjem stvaranju svijeta i Božjem sudu, a označava dan na koji je Bog stvorio čovjeka. Na Roš hašanu u sinagogi se trubi u ovnov rog (*šofar*) kako bi se podsjetilo ljude da se vrate Bogu, a slijedećih deset dan nakon Nove godine je posvećeno samoispitivanju savjesti i pokajanju. Nakon toga dolazi dan Velikog oprosta - *Jom kipur* koji je najsvetiji dan i blagdan u židovskoj godini, a dolazi kao zaključak pokajanja koje je započelo Novom godinom. Dan je obilježen molitvom, postom i javnim priznanjem grijeha.

Pet dana poslije Jom kipura dolazi blagdan sjenica *Sukot*. To je blagdan koji traje sedam dana i tokom kojeg se Židovi prisjećaju kako se Bog pobrinuo za njihove potrebe dok su četrdeset godina lutali pustinjom. Osmi dan je blagdan Tore - *Simhat Tora*.

U vrijeme kada kršćani slave Božić Židovi slave *Hanuku*, Svečanost svjetla. Svečanost traje osam dana i mnoge židovske obitelji svaki dan pale jednu svijeću osmerokrakog svijećnjaka, *menore*, a obilježava ponovno posvećenje hrama u Jeruzalemu 164. g . p. n.e.

U februaru ili martu dolazi *Purim*, blagadan u spomen spasenja Židova od njihovih neprijatelja. *Pesah* je najpoznatija od svih židovskih svečanosti, a vremenski se otprilike poklapa s kršćanskim Uskrsom, a oživljava uspomenu na oslobođenje židovskog naroda iz Egipatskog ropstva. Na Pesah se jede beskvasni hljeb (*macot*), pjevaju pjesme i pripovijedaju priče o izbavljenju iz Egipta. Nakon Pashe dolazi razdoblje sedmonedeljne žalosti koje obilježava propast židovske pobune protiv Rima u 2. st. n.e. Svakako treba istaknuti važnost *šabata*, sedmog dana u sedmici, koji počinje u petak navečer i traje do subote navečer. To je dan u spomen na stvaranje svijeta koje je Bog dovršio sedmi dan i u spomen izlaska iz Egipta kada je Bog darovao slobodu svom narodu.

Općenito o Kršćanstvu

Kršćanstvo se pojavljuje početkom naše ere na području Izraela koje je tada bilo pod rimskom vlašću Židova iz Nazareta. Isusa, njegovi učenici prepoznaju kao Mesiju koji je najavljen u Starom zavjetu i kao Sina Božjeg. On kaže kako je bio poslan na Zemlju kako bi dao svoj život za spas čovječanstva i na cijelo čovječanstvo proširio Savez što ga je Jahve (jevr.Bog) sklopio sa židovskim narodom. Bog, koji je u Starom zavjetu govorio preko proroka, odsad govori preko sina svog Isusa Krista. Vjera u Isusa je ono što odvaja kršćane od židova, koji još uvijek očekuju Mesiju. Isusov život i poučavanje poznati su nam kroz tekstove koji, za kršćane, čine drugi dio Biblije, a to je Novi Zavjet koji sadrži 27 knjiga.

Zajednica Kršćana

Kršćanstvo je organizirano kao vidljiva zajednica vjernika, okupljenih oko temeljnoga kršćanskoga vjerovanja, koje podrazumijeva poštivanje Boga, provođenje morala i kanonskog sistema, odnosno Božijeg zakona. Kršćani Boga štiju (mole se) zajedno. Svaka skupina kršćana, koja se redovito okuplja u kući, školskoj dvorani ili na otvorenom prostoru naziva se crkvom. Posebne zgrade u kojima se okupljaju kršćani također se nazivaju crkvama. Kroz stoljeća je izgradnja crkvi postala važan doprinos umjetničkom i arhitektonskom naslijeđu svijeta. Crkve su obično jedne od najljepših građevina u selima, mjestima i gradovima Evrope, Amerike, Azije i Australije. Tornjevi im dosižu u visine iznad susjednih zgrada, usmjerujući ljude prema Bogu, a velike ukrašene katedrale zapadne kulture mogu se usporediti jedino s velikim ukrašenim hramovima u južnoj Indiji. U crkvu ili katedralu se obično ulazi na zapadna vrata. Na drugom kraju, " sučelice" zapadnim vratima, nalazi se stol na kojem je postavljen križ, dvije ili šest svijeća, ili samo dvije vaze sa cvijećem. Slijeva i zdesna su propovjedaonica i stalak za Bibliju. Bilo u crkvenoj zgradi ili na nekom drugom mjestu, kršćani se okupljaju da izraze svoje poštovanje prema Bogu, da zajedno uče i učvrste se u svom vjerovanju. Nešto prije svoje smrti, Isus je naredio svojim učenicima da se sjećaju njegove smrti sve do njegova povratka koji će se zbiti na

kraju sadašnjeg vremena. I od te Posljednje večeri, kršćani to čine u slavljenju poznatom kao misa, euharistija, sveta pričest ili Gospodnja večera. Za crkve rimokatoličke ili pravoslavne tradicije to je glavni dio bogoslužjenja, često se obavlja svakog dana. Time vjernici primaju pomoć od Boga i osjećaju njegovu prisutnost. Izgovaraju se molitve, čita se i tumači odjeljak iz Svetog pisma, posvećuje se kruh i vino koje predstavlja tijelo i krv Isusa Krista. Svećenik zatim dijeli kruh i vino (ili samo kruh) vjernicima koji se okupljaju oko oltara.

U crkvama protestantske tradicije naglasak je drukčiji. Sveta pričest ili gospodnja večera rjeđe se svetkuje: kod nekih svakih četrnaest dana ili mjesečno jednom ili negdje dvaput godišnje. Glavni način na koji vjernici primaju duhovnu hranu dolazi slušanjem Božje riječi i pokornosti tim riječima.

U glavnom bogoslužjenju nedjeljom, propovijedanje 'Božje riječi' je najvažnije. Izriču se molitve, čitaju se odlomci iz Biblije, pjevaju se kršćanske pjesme i sluša propovijed. Propovjednik završava s pozivom ljudima da saslušanu Božju riječ prihvate.

Kršćani poštuju Boga i pojedinačno. Doživljavaju Boga i u svojim skrovitim molitvama i pobožnosti kao i u zajedničkom poštovanju s drugim vjernicima.

Dogma –Vjervovanja

Glavne kršćanske vjerske istine definirane su i pojašnjene u antici na prvim ekumenskim koncilima i uglavnom ih prihvataju sve kršćanske vjeroispovijesti. U kršćanstvu je pet glavnih istina:

1. monoteizam (postojanje jednoga transcendentnoga Boga, različita od svijeta, čija je objava sadržana u Svetom Pismu) i Trojstvo (u Bogu su tri osobe: Otac, Sin i Duh Sveti)
2. stvaranje i providnost (Bog je sve stvorio, sve uzdržava i svime upravlja)
3. utjelovljenje i otkupljenje (*Sin je Božji postao čovjekom radi njegova spasenja*)
4. besmrtnost ljudske duše i uskrsnuće tijela

5. posljednje stvari (raj ili pakao) uvjetovane su milošću Božjom i čovjekovim etičkim ponašanjem.

Isusov život opisan je u četiri Evanđelja (prema grčkom „dobra vijest“) koja su između 65. i 100. g. p. Kr. napisali Matej, Marko, Luka i Ivan. Prema Lukinom tekstu Anđeo Gospodnji najavio je Mariji, Josipovoj zaručnici da će po Duhu Svetom začeti i roditi dijete koje će biti Sin Božji. Isus se rodio u Betlehemu u Judeji, a odrastao je u Nazaretu u Galileji. Kada je imao 33 godine, krstio ga je Ivan Krstitelj. Zatim je Isus izabrao dvanaest apostola: Petra, Andriju, Jakova, Ivana, Petra, Filipa, Mateja, Tomu, Šimuna, Juda Iskariotskog., Alfejeva, Judu Tadejca i Bartolomeja. Tijekom tri godine apostoli su išli posvuda s Isusom donoseći dobru vijest. Isus se približavao odbačenima i siromašnima: njegove poruke ponekad praćene čudima, ljudi su prihvatili sa oduševljenjem. Ali, ta poruka vrijeđala je tadašnje vjerske i političke

vođe te je Isus uhićen na Uskrs i doveden pred sinedrij, židovski sud, a zatim predan rimskom guverneru Ponciju Pilatu.

Osuđen je na smrt na križu i položen je u grob. Nakon tri dana grob je pronađen prazan. Apostoli su potvrdili da su vidjeli Krista uskrslog te su potvrdili da je ostao s njima 40 dana prije nego što je uzašao na nebo. Prije nego što ih je napustio Isus im je obećao dolazak Duha Svetog i poslao svoje apostole da nagovještavaju evanđelje svim narodima.

Poruka Isusa Krista

Kristova je poruka da je Bog ljubav, da je on Otac svim ljudima koje toliko voli da je za njih dao svog sina. Isus se žrtvovao, prihvatio je da umre kako bi svi ljudi bili spašeni, tj. kako bi mogli živjeti život vječni nakon smrti. Pozvao je svakog čovjeka da ljubi bližnjeg svoga kao samoga sebe, kako što je on ljubio ljude. Bog traži od ljudi da se obrate i oprašta njihove grijehе, pogreške koji ljudi čine kad se ne pokoravaju Božjim zapovijedima.

*" Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko!
Blago ožalošćenima: oni će se utješiti!
Blago krotkima: oni će baštiniti zemlju!
Blago gladnima i žednima pravednosti: oni će se nasititi!
Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe!
Blago čistima srcem: oni će Boga gledati!
Blago mirotvorcima: oni će se sinovima Božjim zvati!
Blago progonjenima zbog pravednosti: njihovo je kraljevstvo nebesko!
Blago vama kad vas – zbog mene – pogrde i prognaju i sve zlo slažu protiv vas!
Radujte se i kličite: velika je plaća vaša na nebesima!
Ta progonili su tako proroke prije vas!"*

(Iz Kristova govora na Gori – Matej 5, 3-12)

Crkva prvog tisućljeća

Nedugo nakon Kristova uskrsnuća Crkva prvih kršćana organizirana je u Jeruzalemu oko apostola. Nakon Duhova (silaska Duha kojeg je Isus obećao) apostoli su krenuli objavljivati vijest o uskrsnuću Kristovom. Osnovili su Crkve po cijelom mediteranskom bazenu koji je tada bio pod rimskom vlašću) – u Maloj Aziji, Grčkoj sve do Rima, te u Arabiji i Siriji.

Širenje kršćanstva

Apostol Pavao je bio Židov i čak je imao ulogu u pothvatu židovskih vlasti protiv kršćana, ali je 36. g. p. Kr. doživio obraćenje i od progonitelja postaje širitelj kršćanstva te kreće na misijska putovanja. Bio je nezaustavljiv misionar koji je

kršćanstvo proširio po rimskom imperiju, a pogubljen je od rimske vlasti 67. godine.

Oko 48. g. p. Kr. pristalice nove religije prestaju s održavanjem židovskih obreda. U Antiohiji i Siriji po prvi put su nazvani „kršćanima“. Religija koja se rađa obraća se svima u skladu s Isusovim riječima „Od svih naroda učinite moje učenike“. Nakon Jeruzalema, Konstatinopola, Rima, Antiohije kršćanske se zajednice razvijaju na trgovačkim putovima mediteranskog bazena. Kršćanstvo postaje službena religija rimskog carstva 393. g. p. Kr., za vrijeme cara Teodozija.

Biskupi i poglavari Crkve počinju se sastajati na koncilima, skupštinama na kojima svako izvještava što radi u svojoj provinciji, i gotovo se svi slože oko jedne odluke koja se nametne na sveobuhvatan način. Sedam velikih koncila zauvijek su odredili vjeru Crkve, tekst koji se naziva Credo (što latinski znači „ja vjerujem“): je ono čemu se treba prikloniti ako se želi biti kršćanin. Također su se na koncilima definirale i dogme – osnovne istine vjere. Oni koji odbijaju dogme ili ih nastoje promijeniti nazvani su hereticima, što znači „oni koji su izabrali pogrešan put“. Od tog vremena kršćani štiju svece, osobe koje vode primjeren život koji je u skladu s Božjom voljom i čine dobro za ljude. Poseban autoritet uživa rimski biskup koji se smatra Petrovim nasljednikom.

Razvojem Crkve počinju se formirati blagdani i sakramenti.

Blagdani-Praznici

Svake godine blagdani obnavljaju uspomene na velike događaje iz života Isusa Krista. Neki blagdani dolaze iz židovske tradicije, no imaju novi smisao.

Blagdan Božića priziva u sjećanje rođenje Isusa Krista.

Bogojavljanje (Sveta tri kralja) sjeća nas na tri mudraca, tri vrlo važne osobe koje su došle s istoka pokloniti se Isusu nedugo nakon njegova rođenja.

Uskrs, kojem prethodi korizma (40 dana odricanja), najznačajniji je blagdan za kršćane jer slavi Kristovo uskrsnuće.

Uzašašće četrdeset dana nakon Uskrsa slavi Kristovo uznesenje na nebo tj. njegov povratak Bogu Ocu.

Na kraju deset dana nakon uzašašća slave se **Duhovi**, u spomen dana kada je Duh Sveti sišao u obliku plamenih jezika nad okupljene apostole i dao im sposobnost da razumiju sve jezike kako bi mogli širiti kršćansku vjeru.

Crkva raste i dijeli se

Od V.st. barbari su međusobno dijelili zapadni dio Rimskog carstva koje je propalo 476., a kršćanstvo pod vodstvom Rimske Crkve bila je jedina veza koja ih je ujedinjavala. Jezik koji se upotrebljavao je bio latinski. No istočni dio negdašnjeg Rimskog carstva sačuvao je svoje jedinstvo sve do 1453. Nazvan je Bizantskim carstvom jer se njegov glavni grad Konstatipolis nekad zvao Bizant. Tamo se govorilo grčki. Duga politička i religiozna evolucija dovela je do šizme koji je podijelio Crkvu. 1054. godine na suprotstavljenim stranama su se našli rimski papa Leon IX i patrijarh iz Konstatinopla što je rezultiralo raskolom. Pravoslavna crkva njeguje doktrinu sedam koncila i odbija preinake tekst Credo koje je učinila Katolička rimska crkva i ne priznaje papu kao vrhovni autoritet. Tek 1964. godine papa Pavao VI i patrijarh Atenagora su uspostavili dijalog između katoličke i pravoslavne crkve.

Krajem XV. st. mnogi su tražili da se Crkva reformira, a među njima osobito je važnu ulogu imao Martin Luther koji postavlja osnovna pitanja o vjeri Crkva ga izopačuje, a on tada pokreće reformaciju čije su pristaše nazvane protestantima. Protestantizam se počinje širiti, a Europa je razorena vjerskim ratovima između katolika i protestanata. Katolička je crkva započela protureformaciju, osnovani su novi redovi napr. isusovci kako bi obranili katoličanstvo, a papa je u Tridentu sazvaio koncili koji reformira Crkvu, ponovo potvrđuje dogme i odgovara na pitanja reformacije.

U XX. st. podijeljena kršćanska Crkva započela je dijalog zbližavanja koji se zove „ekumenski pokret“. Taj pokret osobito se razvio nakon II. vatikanskog (katoličkog koncila) koji se održavao od 1962. do 1965. Stručnjaci, ali i mnogobrojni vjernici susreli su se kako bi pronašli putove izgubljenog jedinstva.

Rimokatoličanstvo

eci

BAZILIKA SVETOG PETRA
Gradnja ove rimokatoličke crkve u vatikanskom gradu (Rim, Italija) trajala je duže od 100 godina. Deset arhitekata je radilo na njoj, među njima i Mikelandelo, koji je oblikovao kupolu.

Vjerska zajednica - Crkva

Crkva je zajednica svih Isusovih učenika i prijatelja. Crkva se naziva i Božijim narodom.

Članom vjerske zajednice postaje se krštenjem, a

krste se djeca i odrasli. Pridružujući se Crkvi i sudjelujući u raznim oblicima njezina života i djelovanja, tim činom se pridružuje Isusu, Kristu koji je, po svome Duhu, prisutan u svakoj crkvi. Za Crkvu se kaže da je katolička, tj. sveopća jer Isus u nju poziva sve ljude. Izvan katoličke Crkve se ne može spasiti. Katolička Crkva je nezabludiva, zbog toga oni koji odbace njene odredbe gube vjeru i postaju krivovjerci. Crkva ima svoju hijerarhiju i laike. Klerici i laici razlikuju se samo vrstom službe u zajednici. U rimokatoličanstvu postoje tri vrste hijerarhije: svećenička (*biskup, prezbiter, đakon*), kanonska (*papa ordinarij, dekan, župnik, kapelan*) i počasna (*kardinal, metropolit, nadbiskup, prelat, kanonik i prebendar*). Rimokatolička je crkva nadnacionalna i centralizirana. Vrhovni je poglavar Papa (rimski biskup), koji uz pomoć Svete stolice i njezinih tijela upravlja crkvom, u zajedništvu s biskupima, koji upravljaju mjesnim crkvama (biskupije). Biskupija se dijeli na dekanate, kojima upravljaju dekani ili nadžupnici. Dekanati se dijele na župe, kojima upravljaju župnici, a pomažu im kapelani.

Papa je u rimokatoličanstvu namjesnik Božji na zemlji i nepogrješivi autoritet. Papino dostojanstvo je najviše na zemlji. Papa je nasljednik sv. Petra koga je Isus postavio da predvodi zajednicu njegovih učenika. Biskupi su nasljednici apostola.

Organizacija katoličke Crkve je strogo centralizovana. Njen centar se nalazi u Vatikanu, gradu-državi na teritoriju Rima. Tu se nalazi papina rezidencija i različiti uredi rimske kurije. Država Vatikan je osnovana 11.2.1929. godine na osnovu Lateranskog ugovora sklopljenog između pape Pija XI i fašističkog diktatora

Musolinija. Premda je država Vatikan formalno odvojena od Svete stolice (kao religiozne ustanove), one se spajaju u ličnosti pape, koji je i vladar države i poglavar Crkve. Papa ima vlast nad svim kardinalima, biskupima, svećenicima i vjernicima. Do 6. st. Papa se zvao samo rimski biskup. Od Grgura Velikog, rimskog biskupa kao titula prati riječ Papa (ital. – otac). Sadašnji Papa Benedikt XVI je 267-mi Papa.

U crkveno učiteljstvo spadaju i odluke koncila (sabora). Koncil je skup biskupa i drugih crkvenih velikodostojnika na kojem predstavnici cijele Crkve pod vodstvom Pape raspravljaju i donose odluke od interesa za čitavu Crkvu. Pisma koja Papa upućuje biskupima cijelog svijeta zovu se *enciklike*. One se odnose na vjeru, religijski moral, bogoštovlje. Enciklike započinju i završavaju imenom vladajućeg Pape, i prihvata se kao pisani autoritet katolicizma.

U XII. Stoljeću papinska uprava uvela je zbor kardinala koji se razvio u Rimu. Ti "*stožernici Crkve*" služili su Papi kao njegovi savjetnici i diplomati, a ujedno su činili tijelo što je, nakon smrti Pape, biralo novog. Kardinalom može postati svaki ugledan, mudar i učen svećenik. Danas u svijetu ima 195 kardinala Rimske Crkve.

Katolička Crkva pored centralne hijerarhije uključuje i kler i redovnike objedinjene u redove. Postoji niz muških i ženskih redova od kojih su najbrojniji *jezuiti, franjevci, kapucini, benediktinci, dominikanci i trapisti*.

Jezuitski red ili članovi "*Družbe Isusove*" osnovan je 1534. g. radi efikasnije borbe protiv reformacije. Jezuiti danas u svijetu imaju zapaženu moć. Drugi veliki

katolički red čine franjevci. Red je osnovao Franjo Asiški (1182 – 1226). Spada među prosjačke redove. Njegovi sljedbenici prihvaćaju siromaštvo, poslušnost i čistotu. Pripadnik reda se naziva fratar, a među sobom se nazivaju braćom. Od 13. st. U Bosni je organizirana franjevačka vikarija. Danas postoje dvije provincije : “*Bosna srebrna*” sa sjedištem u Sarajevu i “*Franjevačka provincija uznesenja Marijina*” sa sjedištem u Mostaru. Članovi franjevačkog reda žive u samostanskim zajednicama. Franjo Asiški osnovao je 1212 g. sa sv. Klarom i ženski red – zvane *klarise*. Kapucini, nose šiljatu kukoljicu (*capucium*) i odatle im naziv. Oni djeluju kao propovjednici i misionari. Dominikanci su dobili naziv po svom osnivaču Dominiku (1170-1221). Nazivaju se i propovjednici. Ovome redu su pripadali Toma Akvinski, Albert Veliki i Ekhart. Kao i franjevci ubrajaju se u prosjačke redove. Jedan od najstarijih redova, osnovan u 6. st., naziva se po osnivaču Benediktu – benediktanci.

Među najstrožije redove u katoličkoj Crkvi spadaju trapisti. Ovo popularno ime potiče od manastira *La Trap*. Trapisti teže duhovnom sjedinjenju s Bogom i vode strog život. Trapisti provode život u molitvi, šutnji i uzdržljivosti ; drže se stroge discipline, duhovnih vježbi i fizičkog rada. Na čelu samostana nalazi se *opat*.

Doktrina (dogme)

Rimokatoličanstvo do danas precizira svoj dogmatski nauk, pa otuda i neke dogme koje ga razlikuju od pravoslavlja i protestantizma : (učenje o čistilištu, sakramentima, o odnosu pisane objave i tradicije, o bezgrešnom začecu, papinoj nepogrešivosti, Marijinu uznesenju na nebo). Dogme u rimokatoličanstvu imaju veću važnost nego u pravoslavlju i protestantizmu, pa su precizno definirane i po kanonskom (zakonskom) pravu obavezne. Izvor dogme su Sveto pismo, Predaja, a pri njihovu tumačenju u obzir se uzima vjernički osjećaj, teološko tumačenje i u konačnici crkveno učiteljstvo.

Vjerovanje

Svoju vjeru katolici izražavaju vjerovanjem koje se naziva apostolskim jer se u njemu nalazi ono najvažnije što su apostoli navijestali. Apostolsko vjerovanje sadrži glavna otajstva (tajne) katoličke vjere, a ta otajstva nazivaju se vjerskim istinama.

*Vjerujem u Boga, Oca svemogućeg,
Stvoritelja neba i zemlje.
I u Isusa, Krista, Sina njegova jedinoga,
Gospodina našega,
koji je začet po Duhu Svetome,
rođen od Marije Djevice,
mučen pod Poncijem Pilatom,
raspet umro i pokopan;
sašao nad pakao; treći dan uskrsnuo od mrtvih;
uzašao na nebesa, sjedi s desnu Boga Oca svemogućega;
odondud će doći suditi žive i mrtve.
Vjerujem u Duha Svetoga,
svetu Crkvu katoličku, općinstvo svetih,
oproštenje grijeha,
uskrsnuće tijela, život vječni. - Amen*

Obredi (bogoštolje)

U rimokatoličkom kultu razlikuje se **klanjanje** (*latrija, adoracija*), od **dulije** (*štovanje*). Dok se klanjanje ili latrija iskazuje samo Bogu, dulija ili štovanje može se iskazivati i stvorenjima (anđeli, sveci, slike, kipovi, relikvije). Posebna dulija iskazuje se Bogorodici (*hiperdulija*). U središtu je rimokatoličkog bogoštavlja klanjanje u duhu i istini (štovanje Boga životom u duhu evanđelja), ali se bogoštovnim činima također pridaje velika važnost (liturgija, euharistija, sakramenti). Bogoštovne čine obavlja sakramentalna hijerarhija (biskup, prezbiter, đakon) u uređenu bogoštovnom prostoru (kapela, crkva, bazilika), u

skladu s blagdanima koji se slave po gregorijanskom kalendaru kroz crkvenu godinu.

Sakramenti

Sakramenti su posebni znakovi Božje ljubavi prema vjernicima i znakovi njihove vjere i ljubavi prema Bogu. Sakramentima se nazivaju “*svete tajne, sveta otajstva*”. Dok slave sakramente, vjernici primaju od Boga poseban dar koji se zove milost. Tokom svoga života kršćani primaju i slave ovih sedam sakramenata.

Krštenje (briše se istočni grijeh, Kršteni postaju članovi Crkve i baštinici raja).

Potvrda (Krizma ili korizma – ovim činom, nakon molitve biskup polaže svakom potvrđeniku ruku na glavu i na čelu mu načini posvećenim mirisavim uljem znak križa, govoreći : “Primi pečat dara Duha Svetog – Amen”. Ovo vjernika “potvrđuje” tj. utvrđuje u ljubavi i vjeri.)

Euharistija (pričest, misa, u kojoj se blaguje posvećeni kruh i vino. Posvećeni kruh /hostija/ zove se i presveti sakrament ili otajstvo).

Pomirenje (Neki i sav sakrament pomirenja zovu ispovijed ili pokora. Vjernik se kaje pred svećenikom i ispovijeda svoje grijehe. Svećenik u Božije ime govori : “ Ja te odrješujem od grijeha tvojih u ime Oca i Sina i Duha Svetog”).

Bolesničko pomazanje (za vrijeme slavljenja ovog sakramenta svećenik maže bolesnika svetim uljem po čelu i rukama govoreći : “ Ovim svetim pomazanjem i svojim preblagim milosrđem neka te Gospodin milošću Duha Svetog pomogne. Neka te slobodna od grijeha spasi i milostivo pridigne.”).

Sveti red (za vrijeme slavljenja ovog sakramenta, biskup budućim svećenicima polaže ruke na glavu. Zatim raširenih ruku nad njima moli posebnu molitvu. Taj čin naziva se *ređenje*).

Ženidba (sakramentom ženidbe kršćanski supruzi izražavaju otajstvo /tajnu/ ljubavi kojom ih Bog povezuje međusobno, sam sa sobom i s cijelom kršćanskom zajednicom. Bračni par treba da se voli, rađa djecu i odgaja u duhu kršćanstva.)

Primanjem sakramenta potvrde prima se punina darova Duha Svetog. Crkva nabraja ovih sedam darova Duha Svetoga : Mudrost, Razum, Savjet, Jakost, Znanje, Pobožnost, Strah Božiji.

Zapovjedi

Za katolike pored deset Božjih zapovjedi postoji još i pet Crkvenih zapovjedi :

1. Svetkuj zapovijedne blagdane i slušaj pobožno svetu misu u nedjeljne blagdane.
2. Posti zapovijedne postove i u određene dane ne mrsi.
3. Svake se godine najmanje jedanput ispovijedi i o Uskrsu pričesti.
4. Drži se ženidbenih zakona svete Crkve.
5. Doprinosi za crkvene potrebe.

Katolički praznici

Praznici su određeni dani u godini najčešće posvećeni Krisu, svecima, križu, Bogorodici itd. Božić se slavi 25. decembra, a pripreme za taj praznik, koje traju četiri sedmice, nazivaju se advent (*došašće*). To je vrijeme obilježeno iščekivanjem Isusova dolaska i pripravom za taj dolazak. Glavni uzor iščekivanja Crkve u to doba jest Blažena djevica Marija u svome iščekivanju Isusova rođenja. Advent se završava na Badnjak (24. decembra).

U nedjelju nakon Božića slavi se blagdan svete obitelji Isusa, Marije i Josipa. Na Novu godinu slavi se blagdan svete bogorodice Marije. Marija se zove Bogorodica jer je rodila Isusa, Sina Božijeg, zato Crkva od svog početka Mariji iskazuje posebno poštovanje. Danas se u crkvenoj godini slavi trinaest Marijinih blagdana.

Vrijeme prije Uskrsa naziva se Korizma. Traje 40 dana. Započinje srijedom, a završava Velikom subotom. Nedjelja prije Uskrsa naziva se Cvijetna nedjelja. Tada se u crkvu nose na blagoslov maslinove grančice i cvijeće. Na Uskrs se slavi oslobođenje od grijeha, zla i smrti. Uskrs je blagdan života.

Praznik svetaca sv. Petra i sv. Pavla slavi se 29. juna. Sv. Petar vodio je Crkvu i naviještao evanđelje. Sv. Pavao je mnogo putovao i svuda je propovijedao radosnu vijest o uskrsnom Isusu. Prvog novembra slave se Svi Sveti. Taj dan se vjernici rado sjećaju svih onih koji su živjeli u vjernosti Bogu i ljudima, te su kod Boga zauvijek sretni.

Molitva

Najčešća molitva koju izgovaraju katolici, kao i svi drugi kršćani, jeste "Molitva Gospodnja" ili "Oče naš" koja se nalazi u Novom zavjetu :

"Oče naš, koji jesi na nebesima,

Sveti se ime tvoje!

Dodi kraljevstvo tvoje!

Budi volja tvoja, kako na nebu

Tako i na zemlji.

Kruh naš svagdanji daj nam danas.

I otpusti nam duge naše,

Kako i mi otpuštamo dužnicima našim!

I ne uvedi nas u napast, nego izbavi

Nas od zla! AMEN!

Riječ AMEN koja se izgovara na kraju molitve znači "tako budi" ili "neka bude". Prvi kršćani su znali samo za ovu molitvu. Kroz historiju kršćanstva molitve se nisu samo izgovarale već i pjevale. Zato su pripremane posebne melodije. Tako je

nastala crkvena muzika. Radost u crkvenim molitvama, pjesmama i obredima izražava se riječju *aleluja* ("hvalite Boga")

Rasprostranjenost

U antičko doba (4. vijek) područje zapadne ili latinske Crkve podudara se s granicama Zapadnoga Rimskog Carstva. Nakon prodora islama (7-8 vijek) zapadna Crkva gubi berberske zemlje (današnji Alžir i Tunis) te veći dio Pirenejskog poluotoka. Ta izgubljena područja nadoknađuje (9-10 vijek) širenjem po germanskim (Engleska, Njemačka, Danska, Skandinavija) i slavenskim zemljama (Poljska, Češka, Moravska, Slovenija, Hrvatska. Nakon reformacije (16. vijek) gubi znatna područja u srednjoj i sjeverozapadnoj Evropi, a gubitak nadoknađuje misionarskim djelovanjem u prekomorskim zemljama (Latinska Amerika, dijelovi crne Afrike i Filipini). Od 15 do 16 vijeka Rimokatolička crkva se uspijeva donekle proširiti na istok Evrope (tzv. unija). Nakon migracija u 19 i 20 vijeku znatan broj rimokatolika živi u SAD-u, Kanadi i Australiji. Rimokatoličanstvo se u prostoru i vremenu susrelo s različitim društvenim poredcima, kulturama i civilizacijama, pri čemu mu se nametao problem prilagodbe. U srednjem vijeku, bila je isključiva religija (inkvizicija, progoni drugih vjeroispovijesti i dr.)

Crkva i država

U rimokatoličanstvu je načelno prihvaćen nauk o dvije vlasti, duhovnoj (Crkva) i vremenitoj (država). U srednjem vijeku formiraće se učenje da je Papa nosilac i duhovne i svjetovne vlasti. Tako će u 13. vijeku većina zapadnih vladara priznavati papu za vrhovnog gospodara (feudalni sistem). Papska svjetovna vlast slabi reformacijom. U 19. vijeku rimokatoličanstvo se sukobljava sa liberalizmom. U 20 vijeku se susrelo s totalitarnim državama, koje ga bilo toleriraju i podređuju (fašizam), bilo osuđuju na postupno odumiranje (komunizam). Na Drugom vatikanskom saboru (1962-65) Rimokatolička je crkva temeljito redefinirala odnos Crkve i države, prihvatila svjetonazorni pluralizam i

slobodu savjesti. Prema koncilskom shvaćanju Crkva je odvojena od države, ali ne smije biti isključena iz društva.

Pravoslavlje

Pravoslavlje je jedan od tri ogranka u kršćanstvu nastalo poslije podjele 1054. godine kada se Crkva podijelila na Zapadnu i Istočnu crkvu. Što se tiče religijskog učenja pravoslavlja, kao i pravoslavnih praznika, može se reći da je ono uglavnom identično s učenjima koja su općenito prihvaćena u kršćanstvu. Suština učenja

izložena je u Simbolima vjere, utvrđenim na Nikejskome saboru (325. i 381.). Od katolicizma se razlikuje samo u tome što smatra da Bog – Sveti Duh proizlazi samo od Boga po Ocu, dok katolici vjeruju da on potječe i od Oca i od Sina. Dakle, Bog u pravoslavlju istupa u tri lica : Bog – otac (tvorac vidljivog i nevidljivog svijeta), Bog – sin (Isus, Hristos) i Bog – duh Sveti koji proizlazi samo od Boga – oca koji je nedostupan čovjekovom razumu. U odnosu na katolicizam razlikuju se i po pitanju začeca djevice Marije i njenog tjelesnog uznesenja, koje ne prihvaćaju. Pravoslavni teolozi smatraju da su apostoli Petar i Pavle osnivači Crkve, a ne samo Petar kako to tvrde katolici.

Simboli vjere

Simboli vjere u pravoslavlju su ustvari najkraće izložene istine hrišćanskog vjeroispovijedanja Istočne pravoslavne crkve, i ima ih 12 :

- 1. Vjerujem u jednog Boga, Oca, Svedržitelja, Tvorca neba i zemlje i svega vidljivog i nevidljivog.*
- 2. I u jednog Gospoda Isusa Hrista, Sina Božjeg, Jedinorodnog, od Oca rođenog prije svih vijekova; Svjetlost od Svjetlosti, Boga istinitog, rođenog, ne-stvorenog, jednosuštnog sa Ocem, kroz koga je sve postalo;*

3. Koji je radi nas ljudi i radi našeg spasenja sišao s nebesa, i ovaplotio se od Duha Svetoga i Marije Djeve i postao čovjek;
4. I koji je raspet za nas u vrijeme Pontija Pilata i stradao i pogreben;
5. I koji je vaskrsnuo u treći dan po Pismu;
6. I koji se uznio na nebesa i sjedi s desne strane Oca;
7. I koji će opet doći sa slavom da sudi živima i mrtvima, i Njegovome carstvu neće biti kraja,
8. I u Duha Svetoga, Gospoda životvornog, koji od Oca ishodi, koji se sa Ocem i Sinom zajedno poštuje i zajedno slavi, koji je govorio kroz proroke.
9. U jednu, svetu, sabornu i apostolsku Crkvu.
10. Ispovijedam jedno krštenje za oproštenje grijehova.
11. Čekam vaskrsenje mrtvih.
12. I život budućeg vijeka. Amin.

Pored deset Božjih zapovijesti koje su iste kao kod katolika izuzev druge gdje se u pravoslavlju navodi da se „ne prave idoli i nikakav lik, te da im se ne smije klanjati i služiti“, za pravoslavlje su sljedeće dvije zapovijedi najveće :

„Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim i svom dušom svojom i svim umom svojim i svom snagom svojom.“

„Ljubi bližnjeg svoga kao samoga sebe“.

Crkvene zapovijesti

1. Moliti se Bogu i slušati službu Božju svake nedjelje i praznika.
2. Držati post pred Rođenjem i Vaskrsenjem Hristovim, pred praznikom sv. Apostola Petra i Pavla, pred uspenjem Bogorodice, i svake srijede i petka.
3. Sveštena lica treba poštovati.
4. Ispovijedati grijeha svoje i pričešćivati se u spomenute velike postove.

5. Moliti se Bogu za one koji su na vlasti.
6. Držati postove i molitve koje zapovijedi episkop u vrijeme kakve nevolje.
7. Crkvene stvari ne upotrebljavati.
8. Svadbe ne činiti u vrijeme posta.
9. Jeretičke knjige ne čitati.

Svete tajne Pravoslavlja

Sedam svetih tajni (sakramenata) vidljive su sveštene radnje kroz koje Božja blagodat prenosi čudotvorne darove onih koji primaju. Ove tajne su :

1. *krštenje*
2. *miropomazanje*
3. *pričešće*
4. *pokajanje (ispovjed)*
5. *brak*
6. *sveštenstvo i*
7. *jeleosvećenje.*

Sveta tajna krštenja vrši se samo jednom („potapanjem“ u vodu) nad istim licem i ne može biti ponovljena. Fizički se čovjek može samo jednom roditi, te se tako i

duhovno samo jednom može roditi, a krštenje je po pravoslavlju duhovno rođenje. To je sveta tajna kojom se lice koje se krsti čisti od svih grijehova, i naslijeđenih i ličnih, i kao novorođeno dijete Božje uključuje se u Crkvu Hristovu. Obavlja se tako što se krštenik tri puta „pogruži“ u vodu u ime Svete Trojice: Oca i Sina i Svetoga Duha sa odgovarajućim molitvama sveštenika.

Miropomazanje je sveta tajna kroz koju kršteno lice dobija darove Svetog Duha u snazi, mudrosti i drugim darovima koji mu pomažu da čuva pravu vjeru i da živi svetim životom. Vršiti se tako što sveštenik pomazuje pojedine dijelove tijela krštenog lica „*svetim mirom*“ izgovarajući riječi: „*Pečat dara Duha Svetog.*

Amin".Ovu svetu tajnu vrši sveštenik ali uz učešće episkopa, jer episkopi pripremaju i osvećuju *sveto miro*.

Pričešće je sveta tajna u kojoj pobožni hrišćani pod vidom hljeba i vina primaju istinito tijelo i krv Isusa Hrista. Komadići posvećenog hljeba koji se dijeli vjernicima za vrijeme pričesti nazivaju se nafore. Hrišćanski vjernici se za pričešće pripremaju: postom, molitvom, ispovijedanjem svojih grijehova i opraštanjem onima koji su se o njih ogriješili. Treba li bi se najmanje četiri puta godišnje pričestiti (u toku četiri posta). A posebno je važno to učiniti u bolesti.

Pokajanje je sveta tajna kroz koju se opraštaju grijesi ako se ispovjede pred sveštenikom, poslije kojeg sveštenik čita molitve i u ime Svete Trojice razrješava lice od grijeha za koji se kaje. Sveštenik može da naloži licu koje se ispovjeda *epitimiju* (kaznu), ovisno od ozbiljnosti grijeha kao što je npr. da posti, da se moli, da nadoknadi nekome štetu koju je načinio, da podijeli milostinju, ili da određeno vrijeme pristupa pričešću.

Sveštenstvo je sveta tajna u kojoj Duh Sveti kroz polaganje ruku episkopa daje

blagodat i pravo onome koji se rukopolaže za episkopa ili sveštenika da svršava ostale svete tajne i da rukovodi vjerskim životom ljudi. U svetoj tajni sveštenstva postoje tri stepena : *episkop, sveštenik i đakon*. Episkop može da svršava svih sedam svetih tajni, sveštenik sve osim sv. tajne

sveštenstva, a đakon pomaže episkopu i svešteniku, ali sam ne može svršavati nijednu od svetih tajni. Episkopa rukopolažu dva ili više episkopa, a episkop rukopolaže sveštenika.

Brak ili vjenčanje je sveta tajna kroz koju Sveti Duh sjedinjuje u jedno biće hrišćanina i hrišćanku koji pred sveštenikom nepokolebljivo izjave da će se cijeli svoj život uzajamno voljeti i jedno drugom biti vjerni, i koji primaju blagoslov za rađanje i vaspitanje djece.

Sвета tajna jeleosvećenja sastoji se iz molitava sveštenika i pomazivanja bolesnika osvećenim uljem, kroz koje djeluje Božja blagodat za ozdravljenje bolesnika, bilo da je bolest duševna ili tjelesna.

Molitva

U pravoslavlju imaju četiri vrste molitve : *Unutarnja, Spoljna, Lična i Zajednička molitva.*

Unutarnja molitva se još zove i umna molitva. Ona se vrši u ćutanju, a Spoljna molitva se govori glasno. Kada se čovjek moli nasamo, u sebi ili nečujno, to je lična molitva. Kada se on pridružuje molitvi drugih ljudi u crkvi ili na nekom drugom mjestu, takva se molitva zove javna molitva.

Najsavršenija molitva u pravoslavlju (i katoličanstvu) je „Molitva Gospodnja“ ili „Oče naš“ jer je nju uspostavio kao obrazac molitve sam Isus Hristos.

*„ Oče naš, koji si na nebesima,
Da se sveti ime Tvoje
Da dođe carstvo Tvoje,
Da bude volja Tvoja, i na zemlji kao i na nebu.
Hljev naš nasušni daj nam danas;
I oprosti nam dugove naše kao što i mi opraštamo dužnicima svojim;
I ne uvedi nas u iskušenje, no izbavi nas od zla.
Jer je Tvoje carstvo, i sila, i slava u vjekove vjekova.“ Amin.*

U pravoslavlju se govori o sedam smrtnih grijeha koji odводе u vječnu smrt a to su: *gordost, srebroljublje, razvrat, zavist, neumjerenost, gnjev i očajanje.*

Pored ovih smrtnih grijeha, postoje i četiri grijeha koja vaze na nebu za kaznom a to su : *hotimično ubistvo s razbojništvom, sodomija, zakidanje najamničkih plata i kinjenje udovica i siročadi.*

Pored ovih spomenutih, postoje i mnogi manji ili oprostivi grijesi u mislima, riječima, željama i djelima.

Pravoslavni praznici

Određeni pravoslavni praznici su vezani za Isusa Hrista : svaka Nedjelja je posvećena uspomeni na Njegovo slavno vaskrsenje ili Njegovoj pobjedi nad

smrću. A drugi dani koji se praznuje u čast Isusa Hrista su : *Božić, Bogojavljanje, Sretenje*

Gospodnje, Cvjetna nedjelja, Veliki petak, Uskrs, Vaznesenje, Duhovi, Preobraženje i Vozdviženje časnog krsta.

Svećani dani posvećeni Presvetoj Djevi (Mariji) su : *Rođenje Presvete Djeve, Vavedenje, Blagovijest i Uspenije.*

Dani koji se slave u čast svetitelja su : *Dan sv. Arhangela Mihaila i Gavrila i svih anđeoskih sila, dani sv. Jovana Krstitelja, dani svetih Apostola, Proroka, svetih Otaca, Svetitelja i Mučenika.*

U Crkvi postoje zasebne službe za svakog svetitelja i te službe su napisane u knjizi koja se zove „Minej“, što znači mjesečnik. Svaki mjesec ima svoj „Minej“. Tako da postoji 12 Mineja i svaki dan u mjesecu je posvećen jednome ili više svetitelja.

Svešteni predmeti

U pravoslavlju sve što je osvećeno i posvećeno služenju Bogu smatra se svetim stvarima kao npr. : hramovi, oltarski sasudi, barjaci, svešteničaka odjeća, bogoslužbene knjige i sl. Među najznačajnije svete stvari smatraju se : *Krst, ikone i svete mošti.*

Krst se smatra svetim predmetom zato što je Hristos umro na krstu radi spasenja ljudi, i jer je krst oduvijek poštovan kao zajednička zastava hrišćanstva, zastava pobjede nad Satanom i nad svim Hristovim neprijateljima.

Svete Ikone predstavljaju lik Isusa Hrista i događaje iz Njegovog života. Ono što je zapisano u Jevanđelju, to je predstavljeno očima i u boji, naslikano na zidovima hrama, ili na drvetu ili u oblicima neke druge materije. Ono što se čitanjem (Jevanđelja) prikazuje ušima to se isto prikazuje gledanjem očima kroz ikone. Ikonama se pored lika Isusa izobražava i Presveta Djeva, anđeli i svetitelji. .

Svete mošti su neraspadljivi ostaci svetiteljskih tijela, koja su pokazala čudotvornu moć.

Bogoslužje

Svrha bogoslužja i bogoslovlja je mistično sjedinjenje s Bogom u tajni. Bogoslovlje se ne izražava samo riječima i slikom, već i pojanjem (pjevanjem) i proživljavanjem u liturgijskom životu. Liturgija nije nikad privatna sveštenikova služba, zato on i ne

može služiti liturgiju sam već zajednički sa narodom. Jezik bogoslužja je u osnovi biblijski, sa bezbrojnim navodima i aluzijama iz Starog i Novog zavjeta. Svako bogoslužje u pravoslavnoj crkvi počinje molitvom svetoj trojici. Za vrijeme liturgije svi prisutni učestvuju u njoj. U crkvi ne bi trebala ni stolica ni klupa kao što ih ima u katoličkoj crkvi. Liturgija se uvijek služi jezikom naroda u kojem djeluje pravoslavna crkva.

Pravoslavne Crkve

Pravoslavne crkve nazivaju se još i Istočnim zato što potiču iz zemalja kojima je zajedničko hrišćansko nasljeđe istočnog dijela Rimskog carstva (Bizantije). Njihovo učenje, liturgija i duhovnost uobličeni su u periodu nepodijeljene Crkve. Među njima postoji suglasnost u stvarima vjere i one su u zajednici jedna s drugom uprkos geografskim, kulturnim i jezičkim razlikama. Danas postoje Carigradska, Aleksandrijska, Antiohijska, Jeruzalemska, Ruska, Bugarska, Srpska i Gruzijaska patrijaršija.

Vlast u crkvi ne pripada pojedincu, već ekumenskom koncilu, čija je uloga tumačiti „svetu predaju“ i provoditi disciplinu. Svaka nacionalna Crkva ima svog patrijarha (mitropolit ili arhiepiskop), a patrijarh Carigradski je „prvi među jednakima“. Iako Carigrad, odnosno Istanbul nije centar u tom smislu u kojem je to Vatikan u katolicizmu, patrijarh u Istanbulu nema nikakvih administrativnih

prava u odnosu na ostale patrijarhe i pravoslavne crkve, iako ga svi patrijarsi nazivaju „vaseljenskim“ i „ocem otaca“. On predsjedava Vaseljenskim saborom i proglašava njegove odluke. Od kraja VIII. Stoljeća Istočne pravoslavne crkve su potpuno samostalne, odnosno autokefalne, što znači da crkva ima suverenitet i da je neovisna od bilo koje druge crkvene organizacije.

Srpska pravoslavna crkva

Prema Ustavu Srpske pravoslavne crkve u ovoj religijskoj zajednici postoje sljedeći organi:

Patrijarh kojeg bira Sabor doživotno. Patrijarh upravlja Crkvom zajedno sa svojim sinodom, predstavlja Crkvu i održava veze sa drugim autokefalnim crkvama. On je arhiepiskop pečki i mitropolit beogradski sa sjedištem u Beogradu.

Arhijerejski sabor je najviši zakonodavni i sudski organ Srpsko-pravoslavne crkve. Sačinjavaju ga svi eparhijski episkopi pod predsjedništvom patrijarha. Ovaj sabor

bira patrijarha, episkopske članove Arhijerejskog sinoda i Velikog crkvenog suda i uspostavlja eparhije.

Arhijerejski sinod je najviši organ u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Sinod postoji i u katoličkoj crkvi, ali on ima savjetodavni a ne izvršni karakter. To je najviši organ uprave i nadzire vlast. Članovi su mu patrijarh i četiri eparhijska arhijereja. U administrativnom smislu Srpsko-pravoslavna crkva se dijeli na mitropolije i eparhije. Na čelu eparhije je eparhijski arhijerej-episkop (vladika), kojeg bira Sabor pod predsjedništvom patrijarha. Episkopima su potčinjeni i svi manastiri na području eparhije. Najniža administrativna jedinica u pravoslavnoj crkvi je parohija, ono što je u katoličkoj župa. Episkop je vrhovni poglavar eparhije.

Manastiri su centri okupljanja redovnika ili redovnica koji su se zavjetovali da žive asketskim životom u zajednici po određenim pravilima. Starješina muškog manastira naziva se Iguman, a ženskog manastira igumanija.

U pravoslavlju su sveštenici, po kanonskim propisima, obavezni se ženiti. U slučaju smrti supruge ne mogu se drugi put oženiti. Celibat (neženstvo) je ostao

samo kod monaha, koji su se zavjetovali na čistoću. Redovnici monasi, nazivaju se kaluđeri. Oni žive sami, odvajaju se od uobičajenog načina života i zavjetuju na doživotno siromaštvo.

Paroh je sveštenik koji upravlja parohijom. Paroh može dobiti i počasnu titulu protojereja.

Danas Srpska pravoslavna crkva broji više hiljada sveštenika i monaha, a kalendar srpskih svetitelja sadrži preko stotinu mučenika, svetih arhijereja, vladika, monaha i žena, kao i nekoliko stotina hiljada novomučenika.

Razlike između Pravoslavlja i Rimokatoličanstva

Početak Raskola i Razjedinjavanja

Prvi nesporazumi se javljaju već nakon **Prvog Nikejskog Sabora** a koji je bio veoma bitan zbog konačnog ustoličenja hijerarhijskog ustrojstva vjerovanja (crkveno vjerovanje), u odnosu na tada također postojeće vjerovanje. Proizvod ovog Sabora bio je najbitniji dokument tadašnje jedinstvene hrišćanske crkve.

Postoji veći broj razlika između dvije crkve ali nekoliko njih su suštinski bitne: **Glavna teološka razlika**, koja običnim ljudima najčešće nije baš najrazumljivija jeste vezana za poimanje Svetog duha“. Od VI vijeka nove ere sve su uočljiviji

sporovi u tumačenju “izvornog”, ili “pravog duha” hrišćanstva. Vizantija, koja je ojačala na ovom prostoru poslije pada Rimskog carstva (476. godine nove ere), zalagala se za tzv. pravovjerno ili pravoslavno, odnosno ortodoksno tumačenje (grč. ortodoksos pravovjieran, “onaj koji strogo vjeruje”). U vizantijskoj verziji hrišćanstva u tumačenju svetih spisa, jevanđelja, bili su prihvaćeni grčki filozofski izvori i filozofska učenja svetih otaca, posebno iz tzv. aleksandrijske filozofske škole (Filon i Kliment Aleksandrijski).

Suprotno tome, “zapadno”, ili kasnije nazvano “katoličko” hrišćanstvo, sve više je u tumačenju koristilo zapadnu filozofsku misao i oslanjalo se na filozofske

razrade antiohijske filozofske škole. Osnovna teološka razlika je u shvatanju dogme o Svetoj trojici, koju čine: Bog otac, Sin i Sveti duh. Pitanje je, naime, kakvo je to jedinstvo. Zapadna, Katolička crkva smatra da je ovde riječ o suštinskom jedinstvu u Sv. Trojstvu, tako da su sva tri lika "sliveno sjedinjena", Sveti duh istovremeno proishodi i iz Oca i iz Sina. Pravoslavno učenje je drukčije. Otac je - "nerođen", Sin - je "rođen", a Sveti duh - "ishođen". To će reći, Sveti duh ne slijedi direktno iz Boga oca, već je s Ocem povezan tek posredstvom Sina. Tako je u pravoslavnoj teologiji Sveto trojstvo shvaćeno kao „nesliveno“ jedinstvo, što je teorijski dopuštalo mogućnost za uvođenje razlike. Istočna, pravoslavna crkva, smatra da se u katoličkoj koncepciji prenaglašava jedinstvo Svete trojice na račun različitosti, a pravoslavna upravo tu razliku naglašava. U katoličkom tumačenju riječ je o trojednom Bogu, o prevashodno božanskoj prirodi Hrista, dok se u pravoslavnoj crkvi naglašava lik Hrista kao „bogočovjeka“.

Iz razloga različitog tumačenja porijekla Svetog Duha:

Katolička crkva je izbacila dio iz originalnog Simbola Vjere koji se upravo odnosi na njegovo izvorno (orthodox) tumačenje - "... I u Duha Svetoga, Gospoda, Životvornog, **koji od Oca ishodi...**"

I na osnovu razlika u ovom shvatanju katolička crkva čini još jednu "neoprostivu grešku" i **proglašava Djevicu Mariju bezgriješnom.**

Na ovaj način, prema učenju katoličke crkve, iz ugla posmatranja pravoslavne crkve, gubi se "čovječanska linija" Isusa Hrista kao "Bogo-čovjeka", i obesmišljuje se Njegovo stradanje na Krstu.

U periodu istorije prije (Raskola) Pape i Patrijarsi su posmatrani kao jednaki, a Papa je u momentu Raskola bio prvi među jednakima, gde se ova prednost prenosila između Pape i Vaseljenskog Patrijaha. Nakon Raskola, **Papa je proglasio sebe direktnim izaslanikom Svetog Duha** i time postao vrhovni poglavar (ne više prvi među jednakima), a u kasnijim priodima **Papa je proglašen bezgriješnim.**

Korijeni "velikog raskola", kako se obično naziva raskol Crkve 1054. godine, su duboki i imaju svoje početke još u 4. veku sa teologijom Sv. Avgustina Blaženog. Bez obzira što je sa njime sve počelo, i što se on smatra ocem Rimokatoličke

Crkve, Pravoslavna Crkva ga prizna kao svetitelja. Novine koje je Sv. Avgustin uveo, nisu mogle biti prihvaćene od otaca Istoka, jer nisu svoje korijene imale u Svetom Predanju Apostola, i nisu bile poznate sve do tada. Bilo kako bilo, to su bili počeci, a u vreme raskola, sljedeće doktrinalne razlike su postojale:

- Papski primat (prvenstvo nad ostale 4 stolice)
- Papska nepogrešivost
- Upotreba beskvasnog hleba za sveto pričešće
- Celibat svestenstva
- Promjena kalendara
- Proslavljanje Uskrsa protivno pravilima utvrdjenim na Vaseljenskim Saborima

Protestantizam

Godine 1517. u Wittenbergu u Njemačkoj mladi se redovnik i biblijski znalac Martin Luther suprostavio Katoličkoj crkvi. Pobunio se protiv Papinih ovlasti, odbacio redovništvo te celibat za svećenike. Kritizirao je zloupotrebu vjere poput prodavanja oprosta (*indulgencija*) – uzimanje novca radi odriješnja grijeha. A najvažnije njegovo tumačenje bilo je da se otkupljenje grijeha može steći samo vjerom. Luther je Bibliju preveo na svakodnevni njemački jezik, a narod je zadivio nepokolebljivim otporom službenim crkvenim pokušajima da ga oblate i kazne. Njegov utjecaj brzo se širio iz Njemačke na sjever u Nizozemsku, Dansku, Norvešku, Švedsku te baltičke zemlje.

U 16. stoljeću se pojavljuje veliki broj reformatora koji se suprotstavljaju zvaničnom katoličkom učenju. Tako u Bazelu (Švicarska) Erazmo Roterdamski objavljuje grčki Novi zavjet kao inačicu suprotstavljenu latinskoj koju je odredio Rim. Huldreich Zwingli, propovjednik glavne crkve u Cirihi, nagovorio je gradsko vijeće da ukine naknade za pokope i krštenje, da iz crkvi ukloni ikone i slike, te da redovnicima i redovnicama ukine celibat jer ni za jedno od tih kršćanskih pravila i običaja nema temelja u Svetom Pismu. Švicarski anabaptisti ukazali su da je krštenje ključni obred u biblijskom kršćanstvu itd.

Osnova protestantskog vjerovanja jeste da je spas moguć jedino putem lične vjere (kod nekih protestantskih religijskih zajednica – Božjom voljom), a ne od dobrih

dijela i učešća u crkvenom životu. Protestantska je novina naglašavanje da su laici u istom položaju pred Bogom kao i svećenstvo. Smatra se da vjernik može stupiti u vezu s Bogom bez posrednika. Zato nije potrebno svećenstvo kao posrednik između Boga i ljudi.

U praksi, uprkos ovakvom mišljenju o posredništvu između Boga i ljudi, protestantski svećenici su ipak poštovani kao glavni propovjednici evanđelja i vršioci svetih tajni. Za većinu protestanata nedjelja ujutro je vrijeme bogoslužja, iako se mnogi okupljaju sredinom sedmice ili uveče. Dok rimokatoličko kršćanstvo naglašava misu ili euharistiju, protestanti daju prednost verbalnoj službi – propovijedi. Bogoslužje je često neformalno, ali nastojanje da se doživi Božje prisustvo daje mu ozbiljnost. Od svih sakramenata protestanti uglavnom priznaju krštenje i pričest koje jedino smatraju svetim tajnama. Značajno su uprostiti kult, odbacili svece, anđele, klanjanje ikonama, ne praktikuju monaštvo. Ne vjeruju u postojanje čistilišta. Prezbiterima (stariji, starješina, svećenik) dozvoljavaju stupiti u brak, a dozvoljen je i razvod braka među vjernicima. Pridržavaju se kalendara u kome su istaknuti Božić, Uskrs i praznik Pedesetnice. Brojne su protestantske crkve danas prisutne u svijetu kao npr. : *anglikanska, luteranska, prezbiterijske, baptističke, metodističke, pentekostalne i slobodne crkve*.

I s l a m

Na arapskom jeziku, Islām znači "predanost" (jednom Bogu, Allahu dž.š.) Etimološki, derivirano je iz istog korijena kao i Salām, "mir" (čest pozdrav među muslimanima). Riječ musliman je također povezana sa riječju Islām i znači "*onaj koji se predaje Bogu*".

Islam je monoteistička objavljena religija, vjera u jednog Boga-Allaha dž.š. utemeljena na posljednjoj Božijoj objavi Kur'anu a.š.. Islam datira od prvog čovjeka na zemlji Adem a.s. koji je ujedno i prvi Božiji poslanik. Svi Božiji poslanici su dostavljali i pozivali čovječanstvo u jednu te istu vjeru, vjeru Islam. Konačna forma vjere Islam je dostavljena čovječanstvu preko posljednjeg Božijeg poslanika Muhammed a.s. kojem je dostavljena posljednja Božija objava-Kur'an.

Muhammed a.s. je rođen u Mekki 12. rebiul-evvela (20. April) 571. g. kao siroče, jer mu je otac Abdullah umro dva mjeseca prije njegovog rođenja. Majka Amina mu je umrla kada je imao šest godina, te brigu o njemu preuzima djed Abdul-Muttalib. Poslije djedove smrti, a Muhammed a.s. je tada imao osam godina, brigu o njemu preuzima amidža Ebu Talib. Kod amidže je ostao do svoje 25-te godine kada se ženi uglednom mekkanskom udovicom h. Hatidžom. U braku sa h. Hatidžom Muhammed a.s. je imao šestoro djece : Kasim i Abdullah (umrli kao novorođenčad), Zejneb, Rukajja, Ummi Kulsum i Fatima (jedino je Fatima nadživjela Muhammed a.s., umrla je šest mjeseci poslije njega). Muhammed a.s. je uživao određeni ugled u Mekki, i prije poslanstva. Zbog svog ponašanja, pravednosti i iskrenosti je dobio počasni naziv "El-Emin" (pouzdati, povjerljivi, iskreni). U 40-toj godini života u noći Lejletul-Kadr mjeseca Ramazana 610. g. primio je prvu Objavu, prvih pet ajeta sure Aleq.

"S imenom Allaha, Milostivog, Samilosnog.

- 1. Uči, čitaj s imenom Gospodara tvoga koji stvara,*
- 2. Stvara čovjeka od aleqa!*

3. Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj,
4. Koji poučava peru,
5. Koji čovjeka poučava onome što ne zna."

Ovih pet ajeta su ujedno bili i početak objavljivanja Kur'ana, koje je trajalo 23 godine. U početku Muhammed a.s. je pozivao u Islam tajno, one koji su mu bili u

srodstvu ili poznanici, a sa javnim pozivanjem u islam je počeo 613. g. Prvi muslimani bili su: h.

Hatidža (supruga Muhammed a.s.), h. Alija (amidžić), Ebu Bekr (Poslanikov prijatelj) i Zejd ibn Haris (oslobođeni rob). Pozivanje u Islam je rezultiralo neprijateljstvom i progonima muslimana od strane **mušrika** (mekanskih idolopoklonika) koji su islam doživljavali kao prijetnju njihovom vjerovanju i društvenom poretku. Ovi progoni su imali za posljedicu da su se 615. g. najugroženiji muslimani iselili u Abesiniju. Odgovor mušrika na iseljavanje muslimana u Abesiniju bio je bojkot onih koji su ostali u Mekki. Muslimani iz Mekke protjerani su u pustinju uz zabranu da im se pomaže ili kontaktira s njima. Bojkot je trajao tri godine. U tom, za muslimane veoma teškom periodu, umrle su dvije izuzetno važne osobe u životu Muhammed a.s., njegova supruga h. Hatidža i amidža Ebu Talib, koji je bio njegov zaštitnik iako nikada nije prešao na islam. Poslije Mi'radža, noćnog putovanja u nepoznata nebeska prostranstva na viđenje i razgovor sa Allahom dž. š. 620. g., Muhammed a.s. se okrenuo pozivanju u islam ljudi izvan Mekke, koji su dolazili u Mekku zbog trgovine i hodočašća Kabe. Poznato je da je u neposrednoj blizini Mekke na brežuljcima Akabe održao tri sastanka sa stanovnicima Jesriba (Medine). Na trećem sastanku stanovnici Jesriba su pozvali Muhammed a.s. i muslimane Mekke da se presele k njima u Jesrib. Preseljenje Muhammed a.s. i muslimana iz Mekke u Jesrib se naziva **hidžra** i desila se u septembru 622. g. Po dolasku u Jesrib, grad mijenja naziv u *Medinetul-nebijj* grad Božijeg poslanika ili skraćeno *Medina*. Poslije Hidžre formirana je islamska zajednica, država

(teokratskog društvenog uređenja u kojoj je Zakonodavac Allah dž.š. tj. Objava Kur'an, a izvršna vlast Muhammed a.s.). Donešen je i Medinski ustav koji je imao 52 tačke. Ovim ustavom su regulisani odnosi između muslimana Mekke (muhadžira) i muslimana Medine (ensarija-pomagača), kao i odnosi između muslimana i jevreja u Medini. Neprijateljstvo mušrika Mekke prema muslimanima i poslije Hidžre se nastavilo, što je imalo za posljedicu nekoliko vojnih sukoba:

- 624. g. (2. g. po Hidžri) **bitka na Bedru**, bitka u kojoj je malobrojna muslimanska vojska (313 muslimana) pobijedila tri puta brojniju vojsku Mekke (1000 mušrika).

- 625. g. **bitka na Uhudu** (3. g. po H.) muslimani su doživjeli prvi poraz, zbog neposlušnosti Božijem poslaniku. Grupa strijelaca je napustila svoj položaj i na taj način omogućila mušricima da napadnu muslimane s leđa. U ovoj bitci poginuo je i h. Hamza, amidža Muhammed a.s., "prvak šehida".

- 627. g. **bitka Hendek** (5. g. po H.) u kojoj su mušrici sklopili savez sa jevrejima Medine da se zajedno suprotstave muslimanima. Ovaj njihov pokušaj je spriječen od strane muslimana, te su mušrici nakon neuspjelog opsjedanja Medine, vratili se u Mekku.

- 628. g. **Hudejbija** (6. g. po H.) Muhammed a.s. i muslimani su krenuli u Mekku s namjerom da obave hadždž, ali su ih u tome spriječile Mekkelije na Hudejbiji. Tom prilikom je došlo do pregovora između muslimana i mušrika, te potpisivanja sporazuma između ove dvije strane. Sporazum je uključivao između ostalog i primirje između zaraćenih strana.

- 630. g. **bitka "Feth"** (osvajanje Mekke 8. g. po H.) zbog kršenja primirja od strane mušrika, tj. mušrici su napali jedno savezničko pleme muslimana i time prekršili odredbe sporazuma o primirju.

Osim sukoba sa mušricima Mekke, Muhammed a.s. je nastojao proširiti, pozvati u islam i druga plemena na Arapskom poluotoku i u susjedstvu. Slao je svoje glasnike i izaslanike vladarima Bizantije, Perzije, Egipta, Jemena, a u isto vrijeme je primao i delegacije arapskih plemena koje su dolazile u Medinu da se upoznaju sa islamskim učenjem. Muhammed a.s. je iskoristio period primirja da riješi probleme sa jevrejima koji su se poslije neuspjelog

savezništva sa mušricima (bitka Hendek) povukli iz Medine u tvrđavu, oazu Hajber. U tom sukobu muslimani su pobijedili, ali je tom prilikom bio pokušaj trovanja Muhammed a.s. od strane jedne jevrejke koja se htjela osvetiti Božijem poslaniku zbog smrti članova svoje porodice.

- 631. g. (9. g. po H.) Muhammed a.s. je obavio hadždž, tom prilikom je održao govor na Arefatu kada mu je objavljen i posljednji kur'anski ajet: *"...Danas su nevjernici izgubili svaku nadu da ćete vi otpasti od svoje vjere, zato se ne bojte njih, već se bojte Mene. Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera...."* (El-Maideh: 3.)

Ovaj hadždž je poznat kao "**Oprosn** hadždž" jer ubrzo po povratku sa hadždža Muhammed a.s. se razbolio i preselio na Ahiret u svojoj 63.-oj godini života, 632. g. Ukopan je u sobi svoje supruge h. Aiše, u kojoj je i preselio na Ahiret, a koja je danas u sklopu džamije Božijeg poslanika u Medini.

U toku svog života Muhammed a.s. je sklopio više brakova. Ovi brakovi su sklapani uglavnom iz poštovanja prema osobama koje su dale doprinos islamu ili zbog političkih razloga. Ovom prilikom želimo skrenuti pažnju da je poligamija u to vrijeme bila uobičajena pojava, kao i činjenicu da Muhammed a.s. nije bio u braku sa više od četiri žene u isto vrijeme, jer islam ograničava poligamiju na

četiri žene istovremeno. Supruge Božijeg poslanika - *Ummul-mu'minin* (majke vjernika) su:

- H. Hatidža - prva supruga Muhammed a.s. sa kojom je živio u monogamnom braku. Bila je udovica kada se njom oženio i starija od njega 15 godina. Prva je prešla na islam i rodila mu je šestoro djece. Umrula je 619. g.
- H. Sevda udovica ashaba Sakrana, druga žena sa kojom se oženio poslije smrti h.Hatidže.
- H. Aiša, djevojka, kćerka h.Ebu Bekra koji je prešao na islam poslije h. Hatidže i veliki prijatelj Muhammed a.s. još iz rane mladosti.
- H. Hafsa, sestra h. Omera 40-tog muslimana, ostala udovica poslije povratka iz Abesinije.

- H. Zejneba bint Huzejme, udovica, muž joj poginuo na Bedru. Poznata kao *ummul-mesakin* (majka siromašnih) zbog svoje darežljivosti.
- H.Umm Seleme, udovica Ebu Seleme.
- H. Zejneb binti Džahš, bila udata za Zejda, Poslanikova usvojenog sina.
- H. Džuvejrija bint Haris, kćerka vođe plemena Benu Mustalik.
- H. Umm Habiba, kćerka Ebu Sufjana , udovica Ubejde (u Abesiniji je prešao na kršćanstvo i tamo je i umro). Za Poslanika se vjenčala dok je bila u Abesiniji, preko posrednika kralja Negusa.
- H. Safijja, jevrejka udovica Kinane, poslije udaje za Poslanika prešla na islam.
- H. Mejmuna, udovica, Abbasova kći, posljednja Poslanikova žena.

Poslanik je imao i dvije robinje: Rejhana je bila zarobljena od jevrejskog plemena Benu Kurejza i Marija koja je bila kršćanka, a Muhammed a.s. ju je dobio kao poklon od Mukavkisa vladara Egipta. Marija je poslaniku rodila sina Ibrahima koji je umro prije nego je napunio dvije godine.

Period Hilafeta

Muhammed a.s. nije iza sebe ostavio nasljednika na čelu islamske države, već su muslimani između sebe izabrali novog vođu-halifu.

Hulefai-rašidin (pravedni vladari) su: H. Ebu Bekr, h. Omer, h. Osman i h. Alija. Izabrani su zbog svojih zasluga na širenju, odbrani i čuvanju islamskog vjerovanja, a ujedno su svi bili bliski ashabi (drugovi) Poslanika tokom poslanstva. U rukama kasnijih halifa, iako je među njima bilo vrlo čestitih ljudi, uloga halife se svela

samo na političku vlast, iako ona sa sobom nosi prestiž vjerskih konotacija. Pravedne halife vladale su kako slijedi:

- **H. Ebu Bekr** (632.-634. g.) je umro prirodnom smrću i ukopan je pored Muhammed a.s.. Suprotstavio se plemenima koja su se odmetnula od islama poslije smrti Poslanika, kao i osobama koje su se proglasile poslanicima (lažni

poslanici) poslije Muhammed a.s. Naredio je pisarima Božije objave da pristupe kodifikaciji Kur'ana (sakupljanje i zapisivanje Kur'ana u jednu zbirku-**Mushaf**).

- **H. Omer ibn Hattab** (634.-644. g.) je ubijen od strane perzijskog roba Ebu Lu'lua, a ukopan je također pored Muhammed a.s. Zaslužan je za daljnje širenje islamske države, osvojio je Siriju, Jeruzalem, Egipat, Libiju i Irak, a na Kadisiji je porazio Perzijance.

Uredio je islamsku državu, administraciju, osnovao registar stanovništva po kojem je predviđao nagrade, proporcionalno njihovim zaslugama i statusu.

- **H. Osman ibn Affan** (644.-656. g.) je ubijen od grupe nezadovoljnih muslimana, a ukopan je na medinskom groblju *Dženneti-Bekijja*. Poznat je kao **Zun-nurejn** (Vlasnik dva svjetla), jer je u različitim vremenskim periodima bio oženjen dvjema Poslanikovim kćerkama, Rukajjom i Ummi Kulsum.

- **H. Alija ibn Ebi Talib** (656.-661.g.) je ubijen od strane haridžije po imenu Ibn Muldžem, i ukopan je u Kufi. Prešao je na islam još kao dječak, bio je amidžić i zet Poslanikov, jer se oženio Poslanikovom najmlađom kćerkom h. Fatimom, i od njihova dva sina, h. Hasana i h. Husejna, potječu „šerifi“, Poslanikovi potomci. Proslavio se kao ratnik u borbama za opstanak islama, često na čelu islamske vojske. U periodu njegove vladavine sukobio se s Muavijom, namjesnikom Damaska i rođakom h. Osmana, na Siffinu, ishod bitke je bila arbitraž. Kao posljedica arbitraže je uslijedilo odvajanje jedne skupine muslimana iz h. Alijine vojske, koja je kasnije nazvana Haridžije (secionisti, oni koji su izašli).

Dinastija Emevija od 661. g. do 750. g.

661. g. Muavija ibn Sufjan postaje halifa i uvodi nasljedni hilafet. Njegovi potomci upravljaju islamskom državom do 750. g. Prijestonica im je bila Damask (Sirija). Proširili su teritoriju islamske države (Španija, dio Transoksanije i Sinda), osnovali su pomorsku flotu, i počeli su kovati arapski novac.

Dinastija Abbasija od 750. do 1258. g.

Osnivač ove dinastije je Ebul-Abbas es-Sefah, potomak Abbasa amidže Božijeg poslanika. Vladavina Abbasija (mada oni veći dio vremena nisu kontrolirali carstvo), trajala je oko 500 godina, do dolaska Mongola 1258. Period vladavine Abbasija predstavlja vrhunac islamske civilizacije, razvoj islamskog prava, pokroviteljstvo nad umjetnošću i kulturom, procvat trgovine, poljoprivrede i industrije. Abbasijska dinastija je vladala uz pomoć Bermekija, istaknute perzijske porodice iz Belha. Vješta uprava nekoliko generacija iz ove porodice u funkciji vezira ili ministara dovela je do procvata arapsko-islamske civilizacije, koja je svoj imperijalni vrhunac doživjela u vrijeme Harun er-Rašida. Prijestonice Abasijskog carstva bile su: Bagdad i Samara.

Već smo prije spomenuli da dinastija Abbasija, veći period svoje vladavine nije imala kontrolu nad svojim carstvom, tako da su u tom periodu na njihovoj teritoriji nastajale nove regionalne države koje su samo nominalno priznavali vlast abasijskih halifa. Neke od tih država osnovali su: Zejdije, Tulunije, Buvejhije, Fatimije, Gazneviye, Murabituni, Seldžuci, Ejubije.

Poslije ulaska Mongola u Bagdad 1258. g. i ubistva halife, abbasijski „sjena – hilafet“ pod zaštitom egipatskih Memluka opstojao je sve do osmanskog osvajanja Egipta 1517. g. kada hilafet preuzimaju Osmanlije.

Uporedo sa abasijskim hilafetom formira se islamska država na teritoriji Španije - *Andaluzijski hilafet*, a nešto kasnije na prostoru Indije - *Mongolsko carstvo*.

Islamska država na teritoriji Španije je trajala od 7. do 15. stoljeća. U periodu od 756. do 1031. godine vladala je dinastija Emevija u Španiji (Andaluzijski hilafet) sa sjedištem u Kordobi.

U periodu od 1031. do 1086. godine u Španiji vladaju gradovi-države (Sevilja, Kordoba, Granada, Toledo, Valensija itd.) koje su se međusobno borile za prevlast.

U periodu od 1086. do 1147. godine vladaju dinastije iz Sjeverne Afrike Murabiti (Almoravidi) koji su zaustavili napredovanje Rekonkviste .

U periodu od 1147. do 1212. godine vlada dinastija Muvehida (Almohadi) koja doživljava poraz 1212. godine kod Toleda od ujedinjene vojske kraljeva Kastilje, Aragona i Navare.

U periodu od 1212. do 1492. godine vladaju gradovi-države koji polahko bivaju osvojeni od kršćanske vlasti. Posljednje uporište muslimana je Granada, koja je 1492. osvojena od kršćanske vojske pod vodstvom kralja Ferdinanda i kraljice Izabele.

Muslimani koji su živjeli na tlu Španije dali su izuzetno veliki doprinos, u nauci, umjetnosti, kulturi i civilizaciji. Posebna pažnja i interesovanje, kao i doprinos se ogleda u filozofiji, medicini, poeziji kao i infrastrukturi. Španija je u to vrijeme bila obrazovni centar u Evropi u kojem su se školovali evropski plemići.

Na tlu Indije (indijskog poluotoka) vladali su muslimani od 712. do 1857. godine kada Indija postaje kolonija Velike Britanije.

- Od 8. do 10. stoljeća muslimani su vladali u području Sinda – (pokrajina u Indiji);
- Od 10. do 11. stoljeća vlada dinastija Gaznevida;
- Od 11. do 13. stoljeća vlada dinastiju Gurida;
- U 13. stoljeću vladaju sultani delhijskog sultanata;
- Od 14. do 16. stoljeća vladaju dinastije Haldžidi, Tugluci, Lodidi;
- Od 16. do 19. stoljeća vlada dinastija mongola - Veliko mongolsko carstvo.

Muslimani su i na tlu Indije dali veliki doprinos u nauci, umjetnosti, kulturi i civilizaciji. Među najljepše građevine na svijetu ubraja se i mauzolej **Tadž Mahal** u Agri. Dao ga je sagraditi mongolski vladar *Džihan-han* u znak sjećanja i ljubavi prema rano umrloj voljenoj supruzi *Mumtaz mahal*.

Osmansko carstvo (hilafet) 1281. - 1924. godina nesumnjivo je najveće i najpoznatije islamsko carstvo. Osmansko carstvo nastalo je na ostacima seldžučke dinastije na prostoru Anadolije. Njen osnivač je *Osman sin Ertogulov*. U vrlo kratkom periodu proširili su svoju vlast, a na vrhuncu svoje

moći vladali su teritorijama Evrope, Azije i Afrike. Godine 1517. prilikom zauzimanja Egipta preuzimaju hilafet od Abasija i od tada su legitimni nosioci islamskog hilafeta - vlasti. Islam je u naše krajeve došao za vrijeme osmanske vladavine.

Učenje Islama

Islam je vjera koja reguliše sve aspekte čovjekovog života, te se islamski propisi mogu podijeliti na :

- propise o vjerovanju (iman);
- propise o dužnostima i obavezama (islam) i
- propise o ponašanju (ahlak).

Osnovni propisi o vjerovanju su sadržani u imanskim šartima (temeljnim načelima islamskog vjerovanja), a to su:

1. Vjerovanje u jednog Boga - Allaha dž. š.

Allaha dž.š. vjerujemo po Njegovim lijepim imenima (Esmaul-husna) i Njegovim svojstvima (Sifatima) koje dijelimo na: Sifati-z-zatijeh (Lična svojstva) kojih ima šest i to:

1. *VUDŽUD* - Allah ima i opstoji;
2. *VAHDANIJJET* - Allah je Jedan;
3. *KIDEM* - Allah je oduvijek;
4. *BEKA* - Allah je zauvijek;
5. *MUHALLEFETUN LIL-HAVADIS* - Allah nije nikome sličan;
6. *KIJAMUN BI NEFSIHI* - Sam po Sebi opstoji

I na Sifati-s-subutijje kojih ima osam i to:

1. *HAJAT* - Allah vječno živi;
2. *'ILM* - Allah sve zna;
3. *IRADET* - Allah sve svojom voljom čini;
4. *KUDRET* - Allah je svemoćan;
5. *SEM'* - Allah sve čuje;
6. *BESAR* - Allah sve vidi ;
7. *KELAM* - Allah govori Svojim božanskim govorom;
8. *TEKVIN* - Allah sve stvara, održava i rastvara;

Suština vjerovanja Allaha dž.š. je sadržana u kratkoj kur'anskoj suri **Ihlas** (Kul Huvallah) koja u prevodu glasi: "*S Imenom Allaha Milostivog Samilosnog Reci, On Allah je apsolutno Jedan. Allah je utočište svega, nije rodio i rođen nije i niko Mu ravan nije!*"

2. Vjerovanje u meleke - duhovni svijet

Meleki su duhovna, nevidljiva bića stvorena od *nura* (svjetlosti). Oni nisu ni muškog ni ženskog roda, ne jedu i ne piju, ne spavaju, nemaju slobodne volje, što znači da su bezgrješna stvorenja koja vječno služe Allahu dž.š. slaveći i veličajući Ga na razne načine. Meleka ime veoma mnogo, a njihov broj je poznat samo Allahu dž.š.

Najpoznatiji meleki su:

Džibrail – (donosilac Objava od Allaha dž.š. Vjerovjesnicima i Poslanicima);

Azrail – (rastavlja dušu od tijela u času smrti);

Mikail – (zadužen za prirodne pojave kao i za opskrbu ljudi);

Israfil – (ima zadaću da dva puta puhne u Sur i najavi Kijametski i Sudnji dan).

Džinni su nevidljiva bića stvorena od *nara* (bezdimne vatre). Ima ih vjernika, nevjernika, mušrika, kršćana, židova. Imaju sve osobine kao i ljudi (jedu, piju, imaju spolove muške i ženske, žene se, razmnožavaju su, imaju slobodnu volju).

Najpoznatiji od džina je Iblis kojeg je Allah dž.š. prokleo zbog neposlušnosti i kaznit će ga džehennemom. Potomci i sljedbenici Iblisa l.a. su šejtani.

3. Vjerovanje u Allahove Objave

Allahove Objave su posebne poruka koje je Allah dž.š. slao ljudima preko Svojih poslanika. Ove Allahove poruke su sadržane u Suhufima kojih je bilo 100 a slati su Šitu, Idrisu i Ibrahimu, alejhimusselam, u 10 Elvaha-Ploča objavljenih Musa a.s., poznatih kao "Deset zapovjedi" i u četiri velika Kitaba:

Tevratu koji je objavljen Musa a.s.;

Zeburu koji je objavljen Davud a.s.;

Indžilu koji je objavljen Isa a.s. i

Kur'anu koji je objavljen Muhammed a.s.

Sve Božije Objave osim Kur'ana su doživjele izmjene od ljudi. Kur'an je sačuvan u originalu u zbirci koja se zove Mushaf.

4. Vjerovanje u Allahove poslanike

Allahovi poslanici su odabrani ljudi kojima je Allah dž.š. slao Svoje Objave da ih dostave i objasne ljudima. Svi Allahovi poslanici su pozivali jednoj vjeri - Islamu.

Allahovih poslanika je bilo mnogo (po nekim mišljenjima 124 000), a u Kur'anu je poimence spomenuto 25 od kojih je šest odabranih (*ulul-azm*): Adem, Nuh, Ibrahim, Musa, Isa i Muhammed alejhimusselam. U Kur'anu je evidentirano da je Allah dž.š. svakom narodu poslao poslanika.

Allahovi poslanici su imali posebna svojstva kojima su bili odlikovani, a to su: **Ismet** - negriješenje, **Emanet** - povjerljivost i poštenje, **Sidk** - istinoljubivost, **Fetanet** - oštroumnost, **Teblig** - dosljednost, **Adalet** - pravednost, **Rudžulet** –

muškost. Božiji poslanici su pored ovih osobina imali i *mu'džize* (nadnaravne pojave i moći) koje su bile argument-dokaz njihove poslaničke misije. Allahove

poslanike dijelimo na resule - poslanike donosioce „Zakona“ i nebije – vjerovjesnike (donosioce „Vijesti“)

5. *Vjerovanje u Sudnji dan* - Eshatologija

Ovaj imanski šart podrazumjeva vjerovanje u život poslije smrti (zagrobni ili berzahski život), proživljenje, suđenje za dobra i loša djela, kao i nagrađivanje dženetom (rajem) onih ljudi koji budu vjerovali Allaha dž.š. i činili dobra djela i kažnjavanje džehennemom (paklom) nevjernika i počinitelja ružnih djela.

6. *Vjerovanje u Allahov kada* (presudu) i *kader* (odredbu)

Kada i kader znači čvrsto vjerovati da sve što se zbiva, zbiva se po Allahovoj volji i određenju tj. biva samo ono što Allah hoće, a ono što neće to ne može ni biti. Allah dž.š. određuje, raspoređuje i stvara ono što On hoće. Čovjek ima slobodnu volju samo u okviru Allahove volje.

Propisi Islama

Osnovne islamske dužnosti su sadržane u *islamskim šartima*, a regulisane ef'alil-mukelefinima (zaduženjima punoljetnim, pametnim, muslimanima i muslimankama) koja su normirana šerijatom - vjerozakonom.

Šerijatske propise djelima na:

- Fard (farz), ono što je Allah dž.š. strogo naredio da se radi. Fard se dijeli na fardi-ajn (dužnosti koje svaki musliman treba izvršavati) i fardi-kifaje (dužnosti koje ako izvrši jedna skupina muslimana sa ostalih spada dužnost).
- Vadžib , ono što je Allah dž.š. naredio ali ne strogo kao fard.
- Sunnet , ono što je Muhammed a.s. radio i preporučio da se radi. Sunnet se dijeli na Sunneti-muekkede (pritvrđeni sunnet) i Sunneti-gajri muekkede (nepritvrđeni sunnet kojeg je Muhammed a.s. ponekad iz opravdanih razloga izostavljao).

- Mustehab , ono što je lijepo raditi,
- Mubah , ono što nije ni pohvaljeno ni pokuđeno raditi (npr. spavati u slobodno vrijeme).
- Haram, ono što je strogo zabranjeno raditi.
- Mekruh, ono što je pokuđeno raditi.
- Mufsid, ona djela koja kvare vjerske poslove.

Islamski šarti

1. *Kelime-i-šehadet*

Da bi neko postao Musliman mora jezikom izgovoriti i srcem vjerovati slijedeće riječi :

Ešheddu en la illahe ilallah we ešheddu enne Muhammeden abd'uhu we resuluhu.

("Srcem vjerujem i jezikom očitujem da nema drugog Boga osim Allaha, i vjerujem i očitujem da je Muhammed Božiji rob i Božiji poslanik.")

2. *Namaz*

Redovno izvršavanje svih propisanih namaza (molitvi). Namazi s obzirom na vrijednost ili važnost mogu biti farz (stroga Allahova naredba): kao što su farzovi pet dnevnih namaza, džuma, dženaza. Vadžib (Allahova naredba, ali ne tako stroga kao farz):kao što su vitr i bajram namazi. Sunneti (naredbe Muhammed a.s.): kao što su sunneti i sun-sunneti pet dnevnih namaza, džume, teravih namaz i razne nafile namazi.

- Namazi s obzirom na obaveznost izvršavanja mogu biti fardi-ajn (obaveza svakog pojedinca): kao što su farzovi pet dnevnih namaza, vitr, džuma i bajram namazi. Farzi-kifaje (obaveza zajednice): kao što je dženaza-namaz. Sunneti-muekkede (pritvrđeni sunneti): kao što su sunneti sabahski,

podnevski, akšamski, džumanski, sun-sunneti podnevski i jacijski i teravih namaz. Sunneti gajri-muekkede (nepotvrđeni sunneti): kao što su sunneti ikindijski, jacijski, i razne nafiye namazi.

- Namazi s obzirom na vrijeme i učestalost izvršavanja mogu biti:
- dnevni (pet dnevnih, vitr namaz);
- sedmični (džuma);
- godišnji (bajrami i teravih namazi) i
- namaz po potrebi (dženaza i nafiye namazi).

Namazi džuma, dženaza, i bajram namazi se mogu klanjati samo u džematu (zajednički), ostali se mogu klanjati i pojedinačno ali je puno bolje u džematu. Namaz je stub vjere i prva je dužnost za koju će se odgovarati pred Allahom dž.š. na Sudnjem danu. Namaz je obaveza svakom pametnom i punoljetnom muslimanu i muslimanki. Te dužnosti su jedino oslobođene žene u periodu menstruacije (hajzu) i postporođajnom periodu (nifasu), kao i osobe koje su u komi duže od 24 sata. Jedan od pokazatelja obaveznosti namaza, (tj. da se ne smije izostavljati) je i činjenica da se namaz može obaviti stojeći, sjedeći, ležeći kao i u mislima, a ukoliko se izostavi ostaje obaveza na vjerniku da propuštene namaze naklanja (tj. naknadno izvrši).

3. *Post mjeseca Ramazana*

Islamski post znači ustezanje od jela, pića, pušenja, spolnog općenja, ružnih postupaka i govora u trajanju od zore do sumraka (zalaska Sunca). Post mjeseca Ramazana je naređen druge godine po Hidžri. Post je farz- stroga Allahova naredba svakom punoljetnom, pametnom i zdravom muslimanu i muslimanki. U slučaju da neko iz opravdanog razloga (menstruacija, postporođajni period, bolest) ne može postiti, tada će napostiti dan za dan („kada“), a ako neko namjerno pokvari post, tada je dužan postiti šezdeset dana uzastopno, plus onoliko dana koliko je mrsio, ili nahraniti šezdeset siromaha ili osloboditi roba ropstva (*kefare*). Fidja je otkup za post namijenjen starim,

iznemoglim i bolesnim osobama koje boluju od teško izlječivih bolesti. Post će se otkupiti tako što će se za svaki dan posta nahraniti po jedan siromah.

Osim post mjeseca Ramazana, praktikuje se i post povodom odabranih dana i noći.

4. *Zekat* - obavezno materijalno davanje

Zekjat je stroga obaveza (farz) imućnih, da godišnje na ime zekata izdvoje 2,5 % ili 40 - ti dio imovine. Imovina koja podliježe davanju zekata je zlato, srebro, novac, trgovačka roba, poljoprivredni proizvodi i stoka. Nisab je određena

količina imovine koja podliježe davanju zekata, ako je u vlasništvu godinu dana. Ako imamo imovinu u vrijednosti nisaba, i više, obavezni smo dati zekat tj. 2,5 % od ukupne vrijednosti imovine. Visina nisaba za zlato je 91,60 grama, za srebro 641,50 grama ili

protuvrijednost u novcu ili trgovačkoj robi. Zekat na zlato i srebro iznosi 2,5 % od vrijednosti.

Visina nisaba na stoku iznosi od 40 do 120 ovaca ili koza, i tada se daje jedna ovca, a za svaku narednu stotinu još po jedna ovca npr. na 200 ovaca daje se 2 ovce itd., a za krupnu stoku (goveda) nisab iznosi 30 goveda, i daje se jedno june od dvije godine itd.

Zekat na poljoprivredne proizvode se daje kada se uberu proizvodi. Daje se 10 % ako je prirodnim putem navodnjavano, a 5 % ako je vještačkim putem navodnjavano. Zekat se može dati u poljoprivrednom proizvodu ili u novčanoj protuvrijednosti.

5. *Hadždž* - hodočašće

Stroga obaveza (farz) svakom pametnom, punoljetnom, zdravom, imućnom i slobodnom muslimanu i muslimanki je da jednom u toku svoga života posjeti (hodočasti) Kabu. Dani hadždža su: 9., 10., 11., i 12. dan mjeseca Zul-

hidždžeta, a u preostalim danima tokom godine hodočašće Kabe naziva se umra (mali hadždž), koja je sunnet.

Sastavni djelovi hadždža su:

Ihram - posebna odjeća (dva bijela ćaršafa) za muškarce. Ihrami se oblače najkasnije na mikatu (krajnjoj granici, mjestu) gdje osoba nijeti hadždž ili umru i dolazi u stanje posvećenosti. Osobi koja je u ihramu neke inače halal (dozvoljene) radnje postaju zabranjene (spolni odnos, rezanje noktiju, šišanje, brijanje itd.).

Vukuf - boravak na Arefatu 9. dan Zul-hidždžeta.

Tavaf - sedam uzastopnih obilazaka oko Kabe (4 obilaska su farz, a preostala 3 su vadždžib) suprotno smjeru kazaljke na satu. Tavaf se započinje od Hadžerul-esveda (crnog kamena). Imamo tri tavafa: Tavafi-kudum (pristupni tavaf) obavlja se pri dolasku u Mekku. Tavfuz-zijareh (obavezni tavaf) obavlja se po povratku sa Arefata i bacanja prvih kamenčića na Mini i Tavafi-veda (oprosni tavaf), prije odlaska iz Mekke.

S'aj - sedam hodanja između brežuljaka Saffe i Merve.

Umra se sastoji od oblačenja ihrama i tavafa.

Ahlak – islamski moral

Muhammed a.s. kaže u jednom hadisu: *"Vjeruj i pokoravaj se Allahu kao da Ga vidiš, jer ako Ga ti ne vidiš On tebe vidi."*

Na tragu ovog hadisa u islamu su postavljeni visoki moralni standardi za muslimane, jer svaki i javni (tj.vidljivi), kao i tajni (tj. nevidljivi) postupak je „vidljiv“ Bogu dž.š.

Ponašanje (ahlak) se djeli na ahlaki-hamide (pohvaljena svojstva, osobine i ponašanje) i ahlaki-zemime (loša svojstva, osobine i ponašanje).

Muhammed a.s. je govorio ashabima :

„ Ko bude lijepog ahlaka, jamčim mu mjesto u Džennetu“

„Meni će biti najmiliji i najbliži na Sudnjem danu oni koji budu najljepšeg vladanja“

„Musliman lijepog ahlaka dobiće u Džennetu deredžu (počast) onoliku koliko će imati onaj koji je neprestano danju postio a noću ibadetio.“

„Najbolja svojstva za ovaj svijet i ahiret su : posjetiti onoga ko tebe ne posjećuje, dati onome ko tebi ne daje i oprostiti onome ko ti je nasilje i nepravdu učinio.“

Uzor ponašanja za svakog muslimana i muslimanku je Muhammed a.s., kao i prve generacije muslimana.

Izvori islamskog učenja

Izvori islamskog učenja su:

1. **Kur'an** - Božija objava;
2. **Sunnet / Hadis** - govor, djela i prešutno odobrenje Muhammeda a.s.;
3. **Idžma** / konsenzus - jednoglasno mišljenje islamske uleme;
4. **Kijas** / analogija - logično rješenje novonastalog problema na osnovu sličnog problema koji je riješen Kur'anom ili Sunnetom.

Kur'an - Božija objava

Kur'an je posljednja Božija objava dostavljena čovječanstvu preko posljednjeg božijeg poslanika Muhammeda a.s. Objavljivanje Kur'ana je počelo u pećini Hira, u noći Lejletul-kadr, mjeseca Ramazana 610. godine (prvih pet ajeta sure "Alaq"). Objavljivanje Kur'ana je trajalo 23 godine, 13 godina u Mekki i 10 godina u Medini. Mekkanski period objave karakterišu kraće sure

(poglavlja) i ajeti (rečenice, znakovi i znamenja) u kojima se uglavnom govori o vjerovanju u jednog Boga - Allaha dž.š., kao i o nagradama i kaznama za ispravno ili neispravno vjerovanje. Medinski period objave karakterišu duže sure i ajeti u kojima su dati propisi kojima se regulišu dužnosti i obaveze muslimana kao što su: post, zekat, hadždž, propisi

bračnog, nasljednog - testamentalnog prava. Kur'an je još za života Muhammeda a.s. bio zapisan na različitim materijalima (kamen, koža, kosti, palmino lišće) od strane pisara Božije objave, jer je Muhammed a.s. bio umij – tj. nije čitao niti pisao. Jedan od načina očuvanja objavljenog Kur'ana je bilo redovno učenje i ponavljanje ajeta i sura tokom namaza, kao i činjenica da je Muhammed a.s. svake godine tokom Ramazana pred melekome Džibrilom ponavljao kur'anske ajete i sure koje su mu do tada bile objavljene.

Pred kraj života Muhammed a.s. je dva puta proučio cio Kur'an pred melekome Džibrilom. (*Ovo je praksa i današnjih muslimana koji uz Ramazan u džamijama ili kod kuća uče Kur'an naglas – Mukabela*) Raspored sura i ajeta u Kur'anu je određen Objavom a ne od strane Muhammed a.s. tako da je i to jedan od idžaza (nadnaravnosti) Kur'ana. Kodifikacija Kur'ana (sakupljanje i zapisivanje Kur'ana u jednu zbirku Mushaf) je bila u vrijeme hulefa-i-rašidina (h. Ebu Bekra i h. Osmana).

Prema mnogim autoritetima, Kuran ima samo pet vlastitih imena, a ostali nazivi kojima se naziva posljednja Allahova knjiga su u suštini njegova svojstva / opisi. Međutim, i jedan veći broj priznatih autora smatra da Kuran ima više vlastitih imena, te da ima i izvedenih imena. Evo tih imena:

1. **Kuran** je prvo, najpoznatije vlastito ime posljednje Allahove objave čovječanstvu. Ovo uzvišeno ime upućuje, kao što je i ranije naznačeno, na knjigu koja će biti mnogo čitana /učena/ i koja će biti sakupljena u jednu zbirku. «Ovaj Kur'an vodi jedinom ispravnom putu i vjernicima koji čine dobra djela donosi radosnu vijest da ih čeka nagrada velika.» (El-Isra'. 9)
2. **Kitab** (zapisana objava i sakupljena u jednu knjigu). «Mi vam knjigu objavljujemo u kojoj je slava vaša, pa zašto se ne opametite?» (El- Enbija, 10)
3. **Furkan** - Knjiga koja rastavlja istinu od neistine, pravi put od zablude, svjetlo od tmine, dobro od lošeg, dozvoljeno od nedozvoljenog. «Neka je uzvišen Onaj Koji robu Svome objavljuje Furkan da bi svjetovima bio opomena.» (El- Furkan, 1)

4. **Tenzil** - Knjiga koja je postepeno objavljivana. Knjiga koja je spuštana od višeg ka nižem, odnosno od Allahove uzvišenosti na ovaj svijet čovjeku. «I Ku'ran je sigurno objava Gospodara svjetova.» (Eš- Šu'ara', 192)
5. **Zikr** - Knjiga koja opominje i budi svijest. «Mi uistinu Opomenu objavljujemo i zaista ćemo Mi nad njom bdjeti!» (El- Hidžr, 9)

Tefsir je nauka koja proučava, tumači Kur'an, a osoba koja se bavi tumačenjem Kur'ana naziva se mufessir. Tumačenje Kur'ana može biti na dva nivoa:

1. *tefsir* - doslovno, očito tumačenje;
2. *te'vil* - simbolično, alegorijsko tumačenje.

Prvi poznati mufesir (tumač Kur'ana) poslije Muhammeda a.s. je bio Abdullah ibn Abbas. Postoji više vrsta tefsira:

- klasični / tradicionalni (tj. tumačenje Kur'ana Kur'anom ili tumačenje Kur'ana Sunnetom) npr. Tefsir Ibn Kesira;
- racionalni npr. Keššaf od Zamahšerija;
- lingvistički (tj. jezičko tumačenje) npr. tefsir Ajše binti Šati, i prevod Kur'ana od dr. Esada Durakovića. (*Kur'an je objavljen na arapskom jeziku koji je "sveti jezik" i svako prevođenje Kur'ana na neki drugi jezik je, ustvari, tefsir, tumačenje i razumijevanje Kur'ana od strane prevodioca*);
- naučni tefsir (ovih tefsira je najviše, zbog toga što su mnogi učenjaci iz različitih naučnih oblasti pokušavali da tumače Kur'an, npr. biologija, medicina, matematika, sociologija, astronomija, itd): takvi su učenjaci npr. Ahmed Deadet, Moris Bikaj, Mustafa Mlivo itd.;
- sufijski / mistični tefsiri npr. Rumijeva "Mesnevija" (tefsir u stihovima), tefsiri od Gazalija, Ibn Arebija i dr.
- šiitski tefsiri npr. Tabatabajev tefsir i dr.

Na osnovu tefsira kao nauke znamo da Kur'an sadrži 6 666 ajeta (znakova, znamenja, rečenica) u 114 sura (poglavlja). Kur'an je podjeljen na 30 džuzova. Džuz je podjeljen na četiri hizba. Prva sura u Kur'anu je El-Fatihah, posljednja En-Nas, prva objava je prvih pet ajeta sure El-Alaq, posljednji objavljeni ajet je 3. ajet sure El-Maideh, a posljednja objavljena cijela sura je En-Nasr.

Vrste ajeta u Kur'anu su: amm -opći, hass - konkretni, nasih - derogirajući, mensuh - derogirani, muhkem - jasni, mutešabihat - nejasni ajeti. Sebebi nuzul je povod objavljivanja nekog ajeta ili sure.

Kur'an je mudžiza-aklija - trajna, razumska mudžiza. Idžaz (nadnaravnost, božansko porijeklo) Kur'ana između ostalog ogleda se u stilu Kur'ana (nije ni proza ni poezija); zatim ajeti koji govore o prošlim i budućim događajima, ajeti o kosmosu, medicini, zoologiji itd. koji su nam djelomično postali jasni zahvaljujući razvoju nauke i tehnike, kao i džifr brojčana vrijednost slova, itd.

Hadis / Sunnet

Hadis / Sunnet je drugi izvor islamskog učenja. Ovaj izvor podrazumijeva riječi, djela, preporuke i prešutna odobrenja Muhammed a.s.. Sunnet je ujedno i tumač Kur'ana, jer je Muhammed a.s. mnoge propise koji su samo spomenuti u Kur'anu (namaz, zekat, hadždž, bračno, nasljedno pravo itd.) pojasnio i praktično pokazao, što potvrđuju brojni hadisi Božijeg Poslanika a.s. npr:

"Klanjajte kao što vidite da ja klanjam."

"Uzmite od mene propise hadždža."

Sunnet / Hadis je u početku prenošen usmenim putem zbog zabrane od strane Božijeg Poslanika a.s. koji se bojao da ljudi neće biti u stanju razlikovati Riječ Allahovu dž.š. - Kur'an od riječi Muhammeda a.s. Pred kraj svog života Muhammed a.s. je dozvolio zapisivanje hadisa jer su muslimani tada već znali ralučiti šta je Kur'an a šta Hadis. Prva hadiska zbirka je zbirka Malik ibn Enesa. U nastojanju da se sačuva Hadis / Sunnet kao i njegova autentičnost i vjerodostojnost islamski učenjaci (muhaddisi) su uložili ogroman trud i napor u provjeri lanca prenosilaca hadisa (sened, rivajet), provjeri samog prenosioca (ravije) kao i samog sadržaja teksta (metn) hadisa. Sakupljanje, zapisivanje i verifikacija hadisa uglavnom je okončana krajem 3. i početkom 4. stoljeća po Hidžri.

"Kutubus-sitteh" je šest hadiskih zbirki u kojima su zabilježeni vjerodostojni hadisi, a to su:

1. **Sahih** - Imami Buharije;
2. **Sahih** - Imami Muslima;
3. **Sunen** - Ebu Davuda;
4. **Sunen** - Tirmizija;
5. **Sunen** - Nesaija; i
6. **Sunen** - Ibn Madže.

Hadisi se vrjednuju prema autentičnosti, vjerodostojnosti tako da imamo:

- mutevatir hadis, koji je najveći stepen, jer ga prenosi nekoliko različitih izvora;
- sahih (vjerodostojan, pouzdan);
- hasen (dobar);
- daif (slab) i
- mevdu (lažan, apokrifan).

Nauka koja proučava drugi izvor islamskog učenja sunnet/hadis je *ilmul-hadis* ili skraćeno **hadis**. U okviru ove nauke postoji razlika u terminima hadis/sunnet. Hadis su riječi, preporuke Muhammed a.s., Sunnet djela Božijeg Poslanika a.s., a termini haber i eser odnose se na informacije o fizičkom opisu Božijeg Poslanika a.s., kao i o njegovim osobinama.

Hadisi-kudsi "Sveti govor" je Božiji govor tj. misao Božija, izražena riječima Božijeg poslanika a.s. ali ne spada u Kur'an, jer je Kur'an i smislom i riječju od Boga dž.š.

Idžma / konsenzus

Idžma je treći izvor islamskog učenja, a podrazumijeva jednoglasno mišljenje islamske uleme u rješavanju novonastalog problema / pitanja. Savršena vrsta

idžma-a je uvijek moguća, ali se teško postiže zbog različitih vjerskih pogleda i nedostatka autoriteta poznatih sa svih strana. Otuda idžma ne znači da ne postoje različiti stavovi, mišljenja, već da slaganje postoji među većim ili manjim djelom islamske uleme. Idžma kao izvor islamskog učenja je zasnovana na hadisu: *"Moj ummet (zajednica) se nikad neće složiti u pogrešnoj stvari."*

Propisi regulisani idžmaom su stepenovani i na osnovu toga na prvom mjestu je idžma ashaba (drugova Božijeg poslanika a.s. - prve generacija muslimana), poslije nje idžma tabi'ina (druge generacija muslimana), zatim etbeat-tabi'ini (treće generacija muslimana) itd.

Kijas / analogija

Četvrti izvor islamskog učenja, kijas je logičko rješavanje novonastalog problema na osnovu sličnog problema koji je riješen Kur'anom ili Sunnetom.

Idžma i kijas su rezultat idžtihada, truda i nastojanja učenjaka u iznalaženju rješenja na novonastali problem, tj. pitanje koje nije riješeno Kur'anom ili

Sunnetom. Osobe koje posjeduju, ispunjavaju uvjete za idžtihad (originalna rješenja) se nazivaju medžtehidi. Obzirom da se kao uvjeti za mudžtehida podrazumijeva skoro "savršeno znanje" neki smatraju da su "vrata idžtihada zatvorena prije nekih devet stoljeća" i od tada je nastupio period taklida - slijeđenja nekog mudžtehida kao i komentari i objašnjenja njegovog učenja.

U prvi red mudžtehida ubrajaju se pored hulefair-rašidina i osnivači četiri pravne škole – mezheba (hanefijskog, šafijskog, malikijskog i hanbelijskog).

Mezheb predstavlja pravni sistem razvijen iz izvora islamskog učenja.

Hanefijski mezheb - osnivač je Nu'man ibn Sabit Ebu Hanife (umro 767. g. / 150. g. po H.). Učenici Ebu Hanife imami Muhammed, imami Jusuf i imami Zufer su doprinjeli širenju hanefijskog mezheba. Ovaj mezheb je prisutan u većini zemalja koje su nekad bile dio Osmanskog carstva i u Indiji. Muslimani u Bosni i Hercegovini su sljedbenici ovog mezheba.

Malikijski mezheb – osnivač je Malik ibn Enes (umro 795. g. / 179. g. po H.). Ovaj mezheb dominira na arapskom zapadu (Magribu) i Zapadnoj Africi.

Šafijski mezheb – osnivač je Idris eš-Šafi (umro 820. g. / 205. g. po H.). Ovaj mezheb dominira u Indoneziji, Maleziji, Filipinima, a značajno je prisutan u Egiptu gdje se sreću i hanefijski i malikijski mezheb, te u nekim dijelovima centralne Azije i Kavkaza.

Hanbelijski mezheb – osnivač je Ahmed ibn Hanbel (umro 855. g. / 241. g. po H.). Ovaj mezheb ima sljedbenike samo u Saudijskoj Arabiji i Kataru. Tehnički gledano Vehabije, koje smatraju da "nisu vezani za tradiciju" (gajri mukallid), i kao takvi nisu ni dužni pripadati nekom od mezheba, ipak zbog svog stava - slijedenja prakse ranog islama – kakav je imao i Ibn Hanbel, upućuje na njihovo pripadanje "hanbelijskom mezhebu".

Sunije smatraju sve mezhebe ispravnim, ali se od punoljetnog muslimana očekuje da pripada samo jednom od navedenih mezheba. Ukoliko neko slijedi nekada pravno rješenje jednog mezheba, a u drugom slučaju pravno rješenje iz drugog mezheba, tada se radi o pojavi koja se naziva telfik. Islamska ulema ne odobrava ovu „kombinatoriku“ običnim muslimanima koji ne ispunjavaju uslove za idžtiħad.

Sunnije i Šiije

Sljedbenici islama - muslimani se dijele na dvije grupacije: sunije i ši'je.

Sunije (ehli sunnet vel-džema'at) su sljedbenici četiri pravne škole (hanefijske, malikijske, šafijske i hanbelijske) i čine oko 80 % muslimanske populacije.

Ši'ije (ši'atu Ali - Alijina stranka) čine oko 10 % muslimanske populacije. Ši'itsko učenje se znatno razlikuje od sunijskog učenja. Ši'izam datira još od perioda hulefair-rašidina, kada je jedna grupa muslimana smatrala da pravo

na upravljanje državom (hilafet) poslije smrti Muhammeda a.s. pripada h. Aliji.

H. Alija r.a. je bio amidžić Božijeg poslanika a.s., njegov zet, među prvima je prešao na islam (još kao dječak). Po ši'itskom učenju pravo na hilafet imaju potomci Muhammeda a.s., a jedini potomci Muhammeda a.s. su potomci preko h. Alije i h. Fatime (kćerke Muhammeda a.s.) tj. h. Hasan i h. Husejn kao i njihovi potomci. Poslije ubistva h. Alije i proglašenja Muavije za halifu, dolazi do definitivne podjele muslimana na ši'ije i sunije. Ši'ije priznaju za halifu h. Hasana sina h. Alije, a sunije Muaviju. Ubistvo h. Hasana (otrovan), a zatim i tragična smrt, ubistvo h. Husejna na Kerbeli 680. g. / 61. g. po H. od strane vojske Jezida sina Muavije zauzima centralno mjesto u učenju ši'izma.

Sunije visoko cijene i poštuju h. Aliju, on je veliko borac za islam, jedan od četvorice hulefair-rašidina (pravednih vladara) član ehli bejta (porodice Božijeg poslanika), a po sufijskom učenju h. Alija je zajedno sa h. Ebu Bekrom izvor ezoteričnog znanja. Za ši'ije h. Alija je imao specifičnu duhovnu funkciju zajedno s onom poslanikovom, koja mu je prema njihovom vjerovanju davala apsolutno pravo na duhovno vodstvo poznato kao imamet, poslije smrti Božijeg poslanika. Funkcija imameta se po šiitskom vjerovanju prenijela na potomke h. Alije.

Ši'ije se dijele na tri grupe:

- Duodecimalne ši'ije (isna ašerije) koji vjeruju u 12 imama, zvanična je religija u Perziji od Safavidske dinastije koja je došla na vlast 1501. g. Dudecimalne ši'ije čine 60 % stanovništva Iraka i Libana, a manji procenat susrećemo u Afganistanu, Pakistanu, Siriji, zatim, istočnim provincijama Saudijske Arabije i u nekim zemljama Zaljeva.
- Zejdije (ši'ije pet imama) nalazimo ih u Jemenu gdje čine 40 % stanovništva. Vjeruju u pet imama.
- Ismaililije (sebije) vjeruju u sedam imama. Skoncentrisani su u Indiji i raštrkani po centralnoj Aziji, Iranu, Siriji i istočnoj Africi. Unutar ove tri grupe ši'ia nastale su brojne podgrupe.

Ši'itska teologija obuhvata učenje poznato kao pet oslonaca:

1. Božije jedinstvo (tevhid);
2. Poslanstvo (nubuvvet);
3. Proživljenje duše i tjela na Sudnjemu danu (me'ad);
4. Imamet i
5. Pravda (adl).

Prve tri su prisutne i u sunijskom učenju (uz neke razlike u naglasku i značenju), međutim, imamet predstavlja suštinu ši'izma, a pravda (adl) je nasljeđe mu'tezila (racionalista). Pod pojmom "pravda" podrazumijeva se reciprocitet između čovjeka i Boga. Bog je "obavezan" reagirati na određeni način na ljudsko djelo. U stvarnosti to znači da su ljudska djela u biti Božanska, i on je razlog najžešćih reakcija sunija, koji vjeruju da Bog radi ono što hoće, a ne izvršava ono što od Njega očekuje čovjek, jer Bog ne zavisi od čovjeka. Što se tiče vjerskih obreda, neznatne su razlike u načinu obavljanja namaza, npr. ši'ije redovno spajaju dva dnevna i dva noćna namaza, što nije praksa sunija, izuzev u nekim slučajevima.

Važnija razlika postoji u tome da ši'ije za razliku od sunija, odobravaju privremeni brak (mut'a), kao i učenje da Bog mijenja svoje odluke (kada). Ši'ije koriste namjernu simulaciju pretvaranja (tekijje) s ciljem da se zaštite od neprijatelja.

Sa sunitske tačke gledišta, ši'ije su muslimani jer je njihovo učenje u mnogim tačkama istovjetno s ortodoksnim islamom. Ši'itsko vjerovanje u mističnu ulogu imama, iako zaslužuje osudu, ne stavlja ih izvan okvira vjere.

Tesavuf / Sufizam

(Ezoterizam ili misticizam u islamu)

Za naziv sufizam se uglavnom misli da dolazi od arapske riječi suf (vuna), gruba vunena tkanina od koje je bila napravljena odjeća koju su nosile sufije, i na taj način se razlikovali od drugih vjernika.

Učenje i metodi sufizma vode porijeklo iz Kur'ana i Sunneta, ali na njihov razvoj utjecala su i druga prisutna mistička učenja. U svom ranom periodu, sufizam nije bio priznat kao unutarnja dimenzija islama kao što je to danas, ali se

poistovjećivao s islamom kao takvim. Za sufije veliki istinski učitelj je Božiji poslanik koji je svoje ashabe podučio osnovama učenja ezoteričnog islama, a oni su ih prenosili na sljedeće generacije. Ashabi su prenosili milost, blagoslov ili duhovni utjecaj (bereket) koji je Božiji poslanik primio od Boga u početku svoje misije i koju je on saopštio svojim sljedbenicima putem bej'atur-ridvana "pakt zadovoljstva" koji je zaključen na Hudejbiji.

Lanac predaje u kojem se prvobitni pakt s Poslanikom prenosi sa šejha na šejha zove se silsila (lanac inicijacije). Svi sufijski redovi su povezani u jedan od ovih lanaca. Sufije se grupišu u organizacije zvane tawaif ili turuk (tarikati - staza, put). Tarikat je jedan oblik okupljanja oko učitelja (šejha), sastanak radi duhovnog učenja (medžlis) u sastajalištima (zavija, hanikah, tekija).

Važna karika u silsilama sufijskih redova su h. Ebu Bekr, h. Alija, Selman Farisija i drugi ashabi Božijeg poslanika.

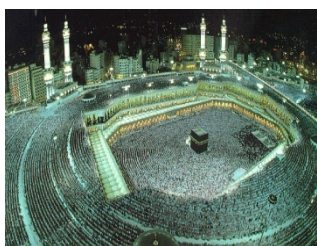
Tarikati su obično dobivali nazive po svojim osnivačima - šejhovima. Najpoznatiji tarikati - sufijski redovi su:

- **Kaderije** (Abdulkadir Gejlani);
- **Nakšibendije** (Behaudin Nakšibend);
- **Mevlevije** (Dželaludin Rumi);
- **Rifaije** (Ahmed Rifai);
- **Bektašije** (Bektaš Veli);
- **Bedevije** (Ahmed bedevi) i drugi.

Osim osnivača sufijskih redova (tarikata) poznate sufije su između ostalih: Hasan Basri, Zunun Misri, Ibrahim ibn Edhem, Mensur Halladž, Ebu Jezid Bistami, Suhraverdi, Imami Gazali, Ibn Arebi, itd

Svako istinsko vjerovanje ima u sebi "okus" sufizma, jer bez njega bi vjera bila teoretsko znanje koje čovjeka ne obavezuje ni na što, niti ga angažira za bilo šta. Sufizam prihvata islam i svjedočanstvo vjerovanja (šehadet) i otklanja ograničenja pri razumijevanju njegovog značenja, sve dok se linija razdvajanja između "svijeta" (manifestacije) i realiteta (Allaha d.š.) ne potisne do krajnje granice i ne ostane ništa drugo osim Allah dž.š.

VJERSKI OBJEKTI

1. **K'aba / Bejtullah** je prvi mesdžid sagrađen na Zemlji. Sagrađio ju je Adem a.s. i njegov sin Šit a.s., a obnovili su je Ibrahim a.s. i njegov sin Ismail a.s. Kaba je u obliku kocke, u njen jugoistočni ugao je ugrađen Crni kamen (hadžerul-esved). Prekrivena je crnim pokrivačem - kisva, koji se mijenja svake godine. Kaba je kibla - pravac, smjer prema kojem se muslimani okreću prilikom izvršavanja vjerskih dužnosti, npr. namaz. Prostor oko Kabe naziva se Mesdžidul-harem koji je prvi po vrijednosti i važnosti za muslimane.

2. **Mesdžidun - nebijj** džamija Muhammed a.s. u Medini. Drugi po važnosti i vrijednosti objekat i jedan od tri harema (sveta prostora). U sklopu džamije je kabur (mezar) Muhammeda a.s. kao i prve dvojice halifa (h. Ebu Bekr i h. Omer). Sagrađio ju je Muhammed a.s. sa svojim ashabima i ona je u prvo vrijeme bila centar vjerskog i svjetovnog učenja. Tokom vremena je proširivana zbog potreba vjernika.

3. **Mesdžidul-aksa** u Jeruzalemu je treći po vrijednosti vjerski objekat za muslimane i jedan od harema. Sagrađio ga je Davud a.s.. Muhammed a.s. je krenuo na "Mi'radž" - nebesko putovanje od Mesdžidul-aksa'a. Mesdžidul-aksa

je bio prvobitno kibla muslimana sve do 2. g po H. kada je došla naredba o promjeni kible u pravcu Ka'be u Mekki.

4. **Džamija** / mesdžid je vjerski objekat koji služi za izvršavanje vjerskih dužnosti npr. namaza, a prepoznatljiv je po vitkim minaretima. U svojoj unutrašnjosti pored obaveznog mihraba (prostora sa kojeg imam predvodi namaz), sadrži mimberu i kjurs (mjesto sa kojih se imam obraća vjernicima petkom i bajramima).

5. **Mekteb** je vjerski objekat u kojem djeca stiču znanje o osnovnim vjerskim načelima i dužnostima.

6. **Medresa** je ustanova u kojoj se stiče više znanje o vjerskim načelima i dužnostima, tj. objekat u kojem se školuju imami - vjerski službenici.

7. **Tekija** (hanikah, zavija) je vjerski objekat u kojem se okupljaju sufije zbog zajedničkog obavljanja zikira (veličanja Allaha dž.š.) i mehabbeta (sastancima ili sijelima) na kojima se podučava sufizmu.

8. **Musalla** je vjerski objekat (ogradaeni prostor bez krova) koji služi za klanjanje bajram namaza.

VJERSKI BLAGDANI

Muslimani računaju vrijeme od Hidžre, seobe iz Mekke u Medinu tj. od septembra 622. godine. Hidžretska godina je mjesečeva (lunarna) godina, ima 355 dana raspoređenih u 12 mjeseci. Nazivi mjeseci po hidžretskom kalendaru su:

1. Muharrem	7. Redžeb,
2. Saffer	8. Ša'ban,
3. Rebi'ul-evvel,	9. Ramazan,
4. Rebi'ul-Ahar,	10. Ševal,
5. Džumadel-ula,	11. Zul-ka'de i

Muslimani imaju dva velika blagdana:

- **Idil-fitr** (blagdan završetka posta) poznat još kao ramazanski bajram zato što viđenje ševalskog mlađaka označava kraj posta u mjesecu Ramazanu. Blagdan počinje bajram namazom i traje tri dana (1., 2. i 3. dan mjeseca Ševala).
- **Idil-adha** (blagdan žrtve) poznat još kao kurban bajram zbog prinošenja žrtve, kurbanda u znak sjećanja na Ibrahimovu alejhisselam žrtvu. Blagdan započinje sa bajram namazom, potom klanjem kurbanda po povratku s bajram namaza. Kurban bajram je 10.,11.,12. i 13. dan mjeseca Zul-hidždže. Ovaj blagdan je još poznat kao i hadžijski bajram jer se preklapaju dani bajrama sa danima hadždža.

Osim ova dva blagdana muslimani obilježavaju i četiri odabrane noći:

- **Lejle-i-regaib** (noć želja, noć začeca Muhammed a.s.) uoči prvog petka u mjesecu Redžebu.
- **Lejle-i-miradž** (noć putovanja Muhammed a.s. u nepoznata nebeska prostranstva) uoči 27-og Redžeba.
- **Lejle-i-berat** (noć prijema godišnjih dijela i određivanje sudbine za narednu godinu) noć uoči 15-tog Šabana.

- **Lejle-i-kadr** (noć početka Objave) noć uoči neparnih noći zadnje trećine Ramazana (većina muslimana smatra da je ta noć uoči 27-og Ramazana).

Pored ovih blagdana i odabranih noći obilježavaju se još:

- **1. Muharrem** (Nova hidžretska godina),
- **10. Muharrem** (dan ašure i dan pogibije h. Husejna na Kerbeli),
- **12. Rebiul-evvel/Mevlud** (dan rođenja Muhammed a.s.)

Literatura:

1. **Kur'an s prevodom** - Besim Korkut
2. **Uvod u tefsirsku i hadisku nauku** - Mehmed Handžić

3. **Islam i svjetske religije** - Džemaludin Latić
4. **Povijest islama** - Mustafa Spahić
5. **Enciklopedija islama** - Cyril Glasse
6. **Leksikon islama** - Nerkez Smajlagić
7. **Oksfordska historija islama** - John L. Esposito
8. **Religije** - Susan Tyler Hitchcock i John L. Esposito
9. **Sljedbenici knjige** - Hajrudin Pekarić-Dino
10. **Religije-kultovi-misterije**-John Allan,J. Butterworth i
Myrtle Langle
11. **Judaizam** - Rešid Hafizović
12. **Mudrost Zapada** - Bertrand Russel
13. **Vera Svetih** - Episkop Nikolaj D. Velimirović
14. **Internet** (Wikipedia, pojmovi Judaizam, Kršćanstvo, Islam i sl.)

Sadržaj

	Str.
Uvodna napomena	2
Povjest judaizma	3
Sveto pismo jevreja	7
Tora	7
Talmud	8
Zohar	10
Vjerovanje jevreja	10

Svetišta, hram i sinagoga	12
Salomonov hram	13
Sinagoga	13
Obredi i običaji	14
Rođenje, Bar Micva, vjenčanje i smrt	14
Molitva	15
Košer hrana	15
Blagdani	16
Općenito o kršćanstvu	18
Zajednica kršćana	18
Dogma	19
Poruka Isusa Krista	20
Crkva prvog tisućljeća	21
Širenje kršćanstva	21
Blagdani-praznici	22
Crkva raste i dijeli se	22
Rimokatoličanstvo	23
Vjerska zajednica-Crkva	23
Doktrina (dogma)	25
Vjerovanje	25
Obredi (bogoštovlje)	26
Sakramenti	26
Zapovjedi	27
Katolički praznici	27
Molitva	28
Rasprostranjenost	29

Crkva i država	29
----------------	----

Pravoslavlje	29
Simboli vjere	30
Crkvene zapovjesti	31
Svete tajne pravoslavlja	31
Molitva	33
Pravoslavni praznici	33
Svešteni predmeti	34
Bogoslužje	34
Pravoslavne crkve	35
Srpska pravoslavna crkva	35
Razlika između pravoslavlja i rimokatoličanstva	36
Protestantizam	38
Islam	40
Period Hilafeta	43
Učenje islama	46
Propisi islama	49
Islamski šarti	50
Ahlak-islamski moral	53
Izvori islamskog učenja	53
Sunnije i Šiije	59
Tesavuf-sufizam	60
Vjerski objekti	62
Vjerski blagdani	63
Literatura	65
Sadržaj	66

